

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Ana Naplačić

**Problemski pristupi *Ani Karenjinoj,*
*Gospođi Bovary i Nori***

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Jakov Sabljčić

Osijek, lipanj 2012.

Sadržaj

1.	UVOD.....	3
2.	ROMAN U SUSTAVU PROBLEMSKO-STVARALAČKE NASTAVE.....	5
2.1.	Pojmovno određenje romana.....	5
2.2.	Obilježja problemske nastave.....	6
2.1.1.	Faze nastavnoga sata u sustavu problemsko-stvaralačke nastave.....	7
2.1.2.	Metode problemsko-stvaralačke nastave.....	8
2.3.	Roman u sustavu problemsko-stvaralačke nastave.....	9
3.	DRAMA U TEORIJSKOM DISKURSU I PROBLEMSKOJ NASTAVI..	10
3.1.	Pojmovno određenje i razvoj drame.....	10
3.2.	Drama u sustavu problemsko-stvaralačke nastave.....	11
4.	ŽIVOT I DJELO LAVA NIKOLAJEVIČA TOLSTOJA, GUSTAVEA FLAUBERTA I HENRIKA IBSENA.....	13
5.	ANA KARENJINA, GOSPOĐA BOVARY I NORA U METODIČKOJ LITERATURI.....	15
5.1.	<i>Ana Karenjina</i>	15
5.2.	<i>Gospođa Bovary</i>	17
5.3.	<i>Lutkina kuća ili Nora</i>	20
6.	ŠKOLSKE (NASTAVNE) INTERPRETACIJE ANE KARENJINE, GOSPOĐE BOVARY I NORE.....	21
6.1.	Nastavna obrada <i>Ane Karenjine</i>	21
6.2.	Nastavna obrada <i>Gospođe Bovary</i>	24
6.3.	Nastavna obrada <i>Lutkine kuće ili Nore</i>	25
7.	NOVI PROBLEMSKI PRISTUPI.....	28
7.1.	Novi problemski pristup <i>Ani Karenjinoj</i>	28
7.2.	Novi problemski pristup <i>Gospođi Bovary</i>	34
7.3.	Novi problemski pristup <i>Lutkinjoj kući ili Nori</i>	42
7.4.	Osvrt na nastavni sat.....	58
8.	ZAKLJUČAK.....	62

U radu je riječ o različitim mogućnostima školske interpretacije romana i drame u sustavu problemsko-stvaralačke nastave. Na primjerima Tolstojeve *Ane Karenjine*, Flaubertove *Gospođe Bovary* i Ibsenove *Lutkine kuće* ili *Nore* prikazane su različite metodičke mogućnosti problemsko-stvaralačke nastave te su oblikovani zadatci, metodički postupci i oblici rada koji potiču aktivnost učenika, razvijanje kritičkoga mišljenja, samostalan istraživački rad učenika te usvajanje spoznaja, a ne gotovih informacija. Svojim sadržajem i značenjem roman i drama izazivaju velik interes učenika te omogućuju vrlo široke mogućnosti metodičkih pristupa. Učenik je središnja figura nastavnoga procesa, dok je uloga nastavnika usmjerena na kvalitetnu organizaciju nastavnoga procesa s ciljem usvajanja trajnih spoznaja.

Ključne riječi: problemsko-stvaralačka nastava, učenici, roman, drama

1. UVOD

U radu se govori o problemskim pristupima *Ani Karenjinoj* Lava Nikolajeviča Tolstoja, *Gospođi Bovary* Gustavea Flauberta i *Lutkinjoj kući* ili *Nori* Henrika Ibsena. Cilj je rada prikazati različite mogućnosti metodičkih pristupa u školskoj interpretaciji navedenih djela. Isto tako, naglasak je stavljen na učenika kao nositelja i nastavnika kao organizatora i koordinatora uspješnog nastavnog procesa.

U prvom poglavlju ovoga rada govori se o problemskoj nastavi, teorijskom određenju romana te o romanu u sustavu problemske nastave. Problemska je nastava reakcija na dogmatsko-reproduktivni nastavni sustav te podrazumijeva suvremeni pristupu učeniku i književnom tekstu. Objasnjene su karakteristike problemsko-stvaralačke nastave te prikazane etape i metodički postupci karakteristični za takvu vrstu suvremenog poučavanja.

Drugo je poglavlje posvećeno pojmovnom određenju drame i drami kao književnoj vrsti u sustavu problemske nastave.

Treće poglavlje ukratko prikazuje život, književni rad i književno-povijesni kontekst u kojemu su djelovali Lav Nikolajevič Tolstoj, Gustave Flaubert i Henrik Ibsen.

Četvrto poglavlje obuhvaća pregled metodičkih modela namijenjenih nastavnoj obradi *Ane Karenjine*, *Gospođe Bovary* i *Nore*. Ti su metodički uzorci preuzeti iz literature kako bi se prikazali različiti pristupi u nastavnom ostvarenju navedenih djela. Naglasak je u tom poglavlju stavljen na udio problemsko-stvaralačke nastave u obrađenoj literaturi i u odnosu na pojedina djela.

U petom su poglavlju prikazane nastavne, odnosno školske obrade *Ane Karenjine*, *Gospođe Bovary* i *Nore*. Ti su nastavni pristupi provjereni osobnom prisutnošću na nastavi u vinkovačkoj gimnaziji te razgovorom s profesoricom hrvatskoga jezika i književnosti Nikolinom Maletić.

Sljedeće je poglavlje rada posvećeno novim problemskim pristupima *Ani Karenjinoj*, *Gospođi Bovary* i *Nori*. *Lutkina kuća* ili *Nora* prikazana je u obliku pripreve jer je ostvarena u živoj nastavi s učenicima trećega razreda vinkovačke gimnazije. Pripravu prati i kraći osvrt na održani dvosat u kojemu su sadržane reakcije učenika na novi problemsko-stvaralački pristup Ibsenovu djelu.

Zadnja dva poglavlja sadrže zaključak i literaturu. U zaključku je donesena sinteza cjelokupnoga rada te su prikazani sažeti rezultati istraživanja obrađivanih djela s obzirom na literaturu, školsku interpretaciju i nove problemske pristupe.

2. ROMAN U SUSTAVU PROBLEMSKO-STVARALAČKE NASTAVE

2.1. Pojmovno određenje romana

Riječ *roman* prvotno je označavala svaki tekst napisan na romanskom jeziku.¹ U teoriji književnosti roman je slobodniji i otvoreniji prozni oblik koji teži sveobuhvatnosti i otvorenom završetku. Mišljenja teoretičara o podrijetlu romana podijeljena su na one koji roman izvode iz helenističkih prozних književnih djela s ljubavnom tematikom i na one koji podrijetlo romana vezuju uz srednjovjekovne viteške i pikarske romane. Takva su neslaganja rezultat različitih shvaćanja romana kao književne vrste, no bez obzira na to, danas prevladava mišljenje da je roman tvorevina novoga vijeka i da se u njemu javlja nov odnos prema životu i svijetu. Roman je sklon kritičkom odnosu prema tradiciji i okrenut je prema pojedincu i njegovoj osobnoj sudbini. U cjelokupnoj je književnoj tradiciji roman nositelj novih shvaćanja čovjeka i svijeta.

Suvremena teorija književnosti poznaje više mogućih načina klasifikacije romana. Najstarija je i najpoznatija tematska klasifikacija romana na:

- društveni,
- porodični,
- psihološki,
- povijesni,
- pustolovni,
- ljubavni,
- viteški,
- pikarski,
- kriminalistički.

Romani se još klasificiraju u odnosu na:

- a) stav autora i opći ton romana (sentimentalni, humoristički, satirički, didaktički, tendenciozni),
- b) integraciju svih elemenata pojedinog romana (roman zbivanja, roman lika, roman prostora),

¹ Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 217.

- c) način izgradnje sižea (lančani ili stupnjeviti roman, prstenasti roman i paralelni roman),
- d) odnos pripovjedača prema priči (autorski roman, ja-roman, personalni roman).

Vrijednost je klasifikacije romana u tome što ona omogućuje shvaćanje nekih temeljnih načela prema kojima se oblikuju romani.

2.2. Obilježja problemske nastave

Problemska je nastava poseban didaktičko-metodički sustav koji se suprotstavlja predavačko-reproduktivnim oblicima nastave. Problemska se nastava počinje primjenjivati šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, a njezin se početak povezuje s prvim znanstvenim simpozijem koji je održan u New Yorku 1965. godine. Ideja problemske nastave nije nova, što potvrđuje knjiga *Revolucija u učenju*, ali je u nastavnoj praksi još uvijek prilično zapostavljena. Teorijsko je uporište problemske nastave u teoriji projektne nastave. Problemskom se nastavom ostvaruje najviši stupanj usvajanja znanja jer se učenik² stavlja pred književni problem i motivira za samostalno istraživanje. Književni problem treba biti postavljen tako da pobuđuje interes učenika, omogućuje postavljanje teze, izaziva proturječna mišljenja, traži odabir strane, argumentiranje i zaključivanje. Književni je problem utemeljen na intelektualnim, emocionalnim i fantazijskim aktivnostima. Dakle, učenik ne dobiva gotove spoznaje nego literarni problem emocionalno doživljava i tek ga onda pokušava riješiti na intelektualnoj razini. Učenik je sugovornik djelu, nastavniku³, ostalim učenicima i kritičkom tekstu te ujedno istraživač i kritičar.

Ako problem rješava nastavnik, on zapravo učenicima daje gotov primjer rješavanja problema, a oni samo skromno sudjeluju u tome procesu. Zajedničko rješavanje problema zahtijeva primjenu specifičnih metoda problemske nastave i vrlo visok stupanj samostalne organizacije učenika. Samostalno učenikovo rješavanje problema označava najviši stupanj učeničke samostalnosti i stvaralačkih sposobnosti, a to znači da učenik sam definira problem, postavlja hipoteze, odabire put, stvara plan istraživanja, rješava problem te provjerava, ispravlja i dopunjuje dobivene rezultate.⁴

² U daljnjem tekstu bilježiti će se samo oblici za muški rod *učenik*.

³ U daljnjem tekstu bilježiti će se samo oblici za muški rod *nastavnik*.

⁴ Rasima Kajić, *Roman u sustavu problemske nastave*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str. 12.

U sustavu problemske nastave najizražajniji je kritički stav učenika.⁵ Osim toga, takva nastava otkriva različita ponašanja učenika u različitim nastavnim, odnosno problemskim situacijama koje razotkrivaju njihov odgoj, pogled na svijet, različite utjecaje, specifičnost pristupa učenika, stupanj zrelosti, upornost, usmjerenost, afektivnost, spretnost, pasivnost itd. Da bi učenik što uspješnije riješio određeni literarni problem, potrebno je uzeti u obzir sljedeće odrednice koje navodi Dragutin Rosandić⁶:

- stupanj kognitivnog razvoja učenika,
- istraživačko iskustvo i opseg obaviještenosti,
- emocionalno stanje učenika,
- motiviranost.

2.1.1. Faze nastavnoga sata u sustavu problemsko-stvaralačke nastave

Nastavni se sat temelji na logičko-spoznajnoj osnovi. O ustrojstvu nastavnoga sata i njegovoj metodičkoj strategiji odlučuje činjenica da učenici istraživačkim radom sami dolaze do novih spoznaja i obavijesti. Nastavni sat obuhvaća ove sastavnice:

1. Stvaranje problemske situacije.
2. Definiranje problema i metoda kojima se istražuje problem.
3. Samostalan istraživački rad učenika.
4. Analiza rezultata istraživanja, korigiranje i dopunjavanje.
5. Zadavanje učenicima zadataka za samostalan rad.

Dakako, takvu organizaciju nastavnoga sata ne treba shvatiti kao krut i nepromjenjiv model. Treba uzeti u obzir to da je najvažnije stvoriti problemsku situaciju te odrediti metode kojima će se problem rješavati. Katkada su nastavni sadržaji oblikovani tako da može doći do preklapanja dviju ili više faza u jednu, neke se faze mogu ispustiti, a moguća je i kombinacija s drugim nastavnim sustavima, metodama i oblicima rada. Isto tako, prilikom odabira sadržaja koji će se obrađivati u sustavu problemsko-stvaralačke nastave, nastavnik treba imati na umu dob učenika, učenička predznanja te emocionalne i intelektualne sposobnosti učenika.

⁵ Dragutin Rosandić, *Problemska, stvaralačka i izborna nastava književnosti*, IGKRO Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1980., str. 10.

⁶ Dragutin Rosandić, *Metodika književnoga odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 220.

2.1.2. Metode problemsko-stvaralačke nastave

Za problemsku nastavu karakteristične su nastavne metode koje potiču učenike na samostalan, istraživački i stvaralački rad. Metodom heurističkog razgovora postiže se aktivacija učenika u analizi literarnih problema. U problemskoj su nastavi zastupljena problemska, perspektivna, uopćena i alternativna pitanja.

- a) Problemska pitanja postavljaju učenika pred problem. Do konačnog odgovora dolazi se uočavanjem problema, definiranjem njegovih aspekata, postavljanjem teza i njihovom potvrdom.
- b) Perspektivna pitanja otvaraju cilj istraživanja. Do konačnog se odgovora dolazi analitički.
- c) Uopćena pitanja zahtijevaju obrazloženje i razradu.
- d) Alternativna pitanja podrazumijevaju više odrednica koje pojačavaju stupanj dvoumljenja.

Metoda stvaralačkog čitanja teksta osamostaljuje učenika u čitanju teksta te mu/joj pruža mogućnost individualnog i stvaralačkog pristupanja. Ta metoda pretpostavlja razumijevanje sadržaja, autorova stava, sposobnost emocionalnog proživljavanja situacija koje donosi tekst i sposobnost procjenjivanja koja vodi do oblikovanja dojmova, doživljaja i spoznaja.

Istraživačka metoda označava najviši stupanj učeničke samostalnosti u radu. Učenik samostalno definira problem, stvara plan istraživanja, postavlja hipotezu, potvrđuje ju ili negira, izvodi zaključke i sudove. Postoji i djelomično istraživačka metoda kada nastavnik postavlja problem, a učenici samostalno istražuju, analiziraju i rješavaju problem. Takva metoda dominira u teorijskoj literaturi, ali i u problemskim pristupima književnim djelima predstavljenima u ovome radu.

Reproduktivno-stvaralačka metoda kombinira se s drugim metodama. Kombinacijom reproduktivno-stvaralačke metode i heurističkoga razgovora, primjerice, učenik otkriva nove spoznaje i prepričava književni sadržaj, pokušavajući svojim riječima objasniti književne pojave u književnome tekstu. Kombinacijom tih dviju metoda uloga je nastavnika usmjeravati učenike u otkrivanju i tumačenju književnih pojava.

2.3. Roman u sustavu problemsko-stvaralačke nastave

Kada je riječ o polazištima u interpretaciji romana, odgojno-obrazovni proces uzima u obzir tri temeljne odrednice: učeničku recepciju romana i okolnosti koje na nju utječu, književnoumjetničku prirodu romana i književnopovijesni kontekst u kojemu je roman nastao.

U sustavu problemske nastave mogu se obrađivati cjelovita književna djela ili pojedini moralni, estetski, filozofski, društveni, psihološki i idejni problemi koji su sastavnice određenog književnog djela. Problemski pristup književnom djelu realizira se samostalnim problemskim čitanjem, problemskom analizom u školi i samostalnim radom izvan škole. Roman se u sustavu problemske nastave može interpretirati cjelovito, mogu se obraditi samo likovi ili samo tematsko-idejna osnova djela, te je zbog toga roman afirmiran kao najprikladnija književna vrsta za problemsku obradu. Polazišta fragmentarnoj interpretaciji romana mogu biti:

- a) idejno-tematska razina romana,
- b) stil,
- c) likovi,
- d) fabularno-kompozicijska razina romana,
- e) jezično-stilske značajke,
- f) žanrovske (vrstovne) značajke romana,
- g) romaneskna tehnika,
- h) književnopovijesni kontekst,
- i) usporedbe dvaju ili više romana iz istih ili različitih književnih epoha.

Cjelovita interpretacija uspostavlja književnopovijesni kontekst, odnosno smješta roman u književnopovijesno razdoblje, stilsku formaciju, autorov opus i stvaralačku biografiju. Problemski pristup romanu shvaća roman kao otvorenu strukturu koja sadrži općeljudske probleme koji pozivaju čitatelje na kritičko čitanje, kritički doživljaj i kritičku aktualizaciju sadržaja. Upravo takvu strukturu te mnogobrojne probleme koji zahtijevaju čitateljev kritički stav i kritičku aktualizaciju, sadrže Tolstojeva *Ana Karenjina* i Flaubertova *Gospođa Bovary*. Romanu u sustavu problemsko-stvaralačke nastave pristupa se tako što se utvrđuju problemi koji postaju predmetom problemskog proučavanja, a nastavni se proces organizira kao sustav problemskih situacija koje zahtijevaju rješenja.

Oblik romana, sadržaj i značenje osigurali su mu istaknuto mjesto u problemskoj nastavi književnosti. U modelu problemske analize sadržaj se aktualizira s idejne, moralne, društvene i psihološke osnove. Iako se problemski pristup romanu temelji na izboru problema, pretpostavlja se obuhvaćanje književnoga djela u cjelini jer se odabrani elementi promatraju u odnosu prema ostalim elementima književnoga djela. Rezultati istraživanja problema osvjetljuju glavni problem i smještaju ga u kontekst djela, vremena i opusa autora. Prednost se daje problemu koji sadrži neriješeno pitanje, tezu ili alternativu. Od učenika se zahtijeva razvijeni tip kritičkoga mišljenja te bogatije životno i književno iskustvo. Problemska nastava romana stvara misaonu angažiranost i stvaralačke sposobnosti učenika. Opseg se interpretiranih problema treba prilagoditi okviru nastavnoga sata, a odabiru se oni problemi koji će zainteresirati učenike.

3. DRAMA U TEORIJSKOM DISKURSU I PROBLEMSKOJ NASTAVI

3.1. Pojmovno određenje i razvoj drame

Riječ *drama*, prevedena s grčkog jezika znači *radnja* i označava poseban književni rod. Teorija književnosti donosi različita određenja drame koja proizlaze iz različitih teorijsko-metodoloških ishodišta.⁷ S jedne strane, teoretičari književnosti potvrđuju samostalnost dramskoga roda u odnosu na liriku i epiku, dok druge teorije tvrde da je drama nesamostalan književni rod jer ujedinjuje epsku objektivnost i lirsku subjektivnost. Razvoj drame uvjetovan je razvojem kazališta, te se pojedine dramske vrste mogu razumjeti isključivo u okviru cjelokupnog kazališnog života.

Grčke tragedije i komedije u mnogo čemu su imale presudan utjecaj na razvoj drame u svim europskim književnostima.⁸ U srednjem vijeku razvija se poseban tip drame koji nastaje na osnovi kršćanskih obreda. Crkvena liturgija dobiva dramski oblik i postupno se odvaja u samostalne dramske predstave koje se nazivaju misteriji. U renesansi se javlja poseban oblik dramske umjetnosti koji se naziva *commedia dell'arte*. Vrhunac renesansne, ali i europske dramske umjetnosti vezuje se uz Williama Shakespearea. Njegove su tragedije i komedije pisane u stihovima i u prozi, broj je

⁷ Dragutin Rosandić, *Metodika književnoga odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 501.

⁸ Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 244.

osoba načelno neograničen, a kompozicija je mnogo slobodnija u odnosu na antičke drame. U razdoblju romantizma ističe se težnja za osjećajnošću, prirodnošću i prikazivanjem stvarnog života na sceni. Te se težnje ostvaruju u naturalističkoj drami, prije svega u djelima norveškog dramatičara Henrika Ibsena. Odstupanje od tradicije donosi tzv. epski teatar Bartolda Brechta. U epskom se teatru naizgled prirodne, a zapravo društveno uvjetovane pojave prikazuju u neprirodnom aspektu kako bi se izazvao kritički stav prema prikazanim na sceni.

Drama se određuje kao⁹: književni rod u dijaloškoj formi namijenjen scenskom izvođenju, književni tekst osobite vrste koji je izravno ili posredno namijenjen scenskoj izvedbi i pjesničko-scenski (ili pjesničko-predstavljajući) kompleks koji se sastoji od triju bitnih elemenata: tekst, glumac i publika.

3.2. Drama u sustavu problemsko-stvaralačke nastave

U okviru nastavnih programa hrvatskoga jezika i književnosti za srednje škole, predviđena je obrada reprezentativnih dramskih djela hrvatskih i svjetskih dramatičara. U dosadašnjim nastavnim programima drama je u odnosu prema ostalim književnim rodovima zauzimala vrlo skromno mjesto, dok noviji nastavni programi, osim dramske književnosti kao sastavnoga dijela književnoga programa, afirmiraju i scensku umjetnost. Načelom kontinuiteta, osnovnoškolski program dramske književnosti i scenske umjetnosti uvjetuje i srednjoškolski dramski program. Dramski odgoj uključuje reprezentativna djela iz razdoblja antike, srednjega vijeka, renesanse, baroka, klasicizma i prosvjetiteljstva, predromantizma i romantizma, realizma, naturalizma, moderne i postmoderne.

Srednjoškolski četverogodišnji, odnosno trogodišnji odgojno-obrazovni proces podrazumijeva korelaciju drame s programima iz hrvatskoga jezika te govornog i pisanog izražavanja, sa svrhom upoznavanja učenika s jezičnim i komunikacijskim vještinama. Poput ostalih književnih vrsta i drama se sve više interpretira u sustavu problemsko-stvaralačke nastave.

Dramsko djelo učenici mogu upoznati na više načina: individualnim čitanjem izvan nastave, interpretativnim čitanjem određenih dramskih situacija na satu

⁹ Dragutin Rosandić, *Metodika književnoga odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 501.

književnosti ili lektire, gledanjem kazališne predstave, slušanjem radioemisije i gledanjem dramskog ostvarenja u izvedbi školske dramske družine.

Teorija interpretacije književnog djela, u svim metodičkim sustavima, ističe važnost polazišta interpretacije. U interpretaciji dramskoga djela polazišta mogu biti sljedeći elementi: idejno-tematska osnova djela, struktura, likovi i jezik.

Važno je napomenuti da se interpretacijsko polazište uvijek promatra u kontekstu cijeloga djela. Dramsko djelo u problemskoj nastavi zahtijeva od učenika rješavanje određenih zadataka, pisanje biografije lika u prvome licu, karakteriziranje lika, analiziranje govora, opisivanje scene te promatranje fotografija na kojima je prikazan lik ili scena. Osim navedenoga, uz dramsko djelo vezuju se scenski i analitički zadatci. Na zadatcima i pitanjima, tvrdi Zvonimir Diklić,¹⁰ temelji se cjelokupan nastavni process. Njima se potiče intelektualna, emotivna, fantazijska i izražajna komponenta učenikove osobnosti. Scenski zadatci traže od učenika predočenje pozornice na kojoj se odvija dramska situacija, dok je svrha analitičko-kritičkih zadataka spoznaja i prosuđivanje književnih i scenskih elemenata dramskoga djela. Takvim se zadatcima potiče kritičko mišljenje, izražavanje proturječnih stavova, razvija se scenska imaginacija te se omogućuje učeničko osmišljavanje, procjenjivanje i ocjenjivanje dramskih, odnosno scenskih rješenja i postupaka.

Neovisno o tome koji je element drame polazište interpretacije, zadatak je nastavnika zadatcima, pitanjima, metodama i oblicima rada poticati učeničko stvaralaštvo, kreativnost, samostalnost, inventivnost i kritički odnos prema djelu.

¹⁰ Zvonimir Diklić, *Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 151.

4. ŽIVOT I DJELO LAVA NIKOLAJEVIČA TOLSTOJA, GUSTAVEA FLAUBERTA I HENRIKA IBSENA

Autor romana *Ana Karenjina*, Lav Nikolajevič Tolstoj rođen je 1828. godine na plemićkom posjedu Jasna Poljana, u blizini Moskve. Obrazovanje je započeo studiranjem jezika i prava, no velik je interes pokazivao za moralnu filozofiju. S namjerom upoznavanja pedagoškoga rada u Europi, otputovao je u Francusku, a zatim je posjetio Italiju, Švicarsku i Njemačku. Osim romana pisao je novele, pripovijetke i članke. Rad na romanu *Ana Karenjina* započeo je 1873. godine, a završio 1877. godine. U početku je želio dati tek portret izgubljene udane žene iz visokog društva, no roman u konačnici sadrži osam dijelova. Jadranka Brnčić¹¹ navodi da je roman vrlo suvremen jer analizira probleme braka i obiteljskog života te sukob individualnih i društvenih zahtjeva, no postupno nadilazi individualnu razinu i analizira niz pitanja iz područja ekonomskog i političkog položaja Rusije onoga vremena. Tolstoj je preminuo 1910. godine od posljedica upale pluća, bježeći iz Jasne Poljane, u vagonu vlaka na maloj željezničkoj postaji, što podsjeća na tragičnu smrt Ane Karenjine.

Gustave Flaubert rođen je 1821. godine u Francuskoj. Bio je prozaist te jedan od najvažnijih svjetskih romanopisaca. Prvo je i najpoznatije Flaubertovo djelo roman *Gospođa Bovary*, objavljen 1857. godine. Roman se sastoji od triju dijelova i pripovijeda o egzistenciji, preljubima i samoubojstvu mlade žene Emme, supruge provincijskoga liječnika Charlesa Bovaryja. Roman je izazvao sudski proces zbog nemoralnih dijelova teksta, no Gustave Flaubert i izdavač romana oslobođeni su svih optužbi. Umijeće pisanja te vjerodostojnost u prikazivanju pojedinosti, obilježja su zbog kojih se može reći da su mnoga prozna djela svjetske književnosti 19. i 20. stoljeća svoje temelje pronašla u Flaubertovu opusu. Gustave Flaubert preminuo je 1880. godine. u Francuskoj.

Henrik Ibsen rođen je 1828. godine u Norveškoj. U djetinjstvu je patio od osjećaja samoće i izdvojenosti. Bio je ravnatelj kazališta u Bergenu, ali zbog kazališnog bankrota napušta Norvešku i počinje život u Rimu. Bio je dramatik, no objavio je i jednu pjesničku zbirku. *Nora* ili *Lutkina kuća* objavljena je 1879. godine. Drama je imala snažan odjek jer je u vrijeme njezine pojave žena imala znatno lošiji položaj u društvu nego je to danas. Drama se sastoji od triju činova, a Nora je jedini

¹¹ Jadranka Brnčić, *Kronologija života i rada Lava Nikolajeviča Tolstoja*, u: Lav Nikolajevič Tolstoj, *Ana Karenjina*, knjiga 2, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 513–519.

lik koji tijekom drame doživljava istinsku evoluciju. Položaj je žene, supruge i majke, na početku drame, prije svega određen dužnošću, dok rasplet prikazuje Noru kao osviještenu, emancipiranu i ravnopravnu ženu, koja napušta obitelj kako bi konačno živjela neovisno o zahtjevima drugih. Henrik Ibsen preminuo je 1906. godine od posljedica moždanih udara.

5. ANA KARENJINA, GOSPOĐA BOVARY I NORA U METODIČKOJ LITERATURI

5.1. Ana Karenjina

Roman Lava Nikolajeviča Tolstoja *Ana Karenjina* pruža vrlo široke mogućnosti školske interpretacije, kako u sustavu problemsko-stvaralačke nastave, tako i u ostalim metodičkim sustavima. Predviđen je za obradu u trećem razredu srednje škole, a svoju popularnost i vrlo veliko zanimanje, kako učenika, tako i čitatelja izvan škole, taj roman može zahvaliti tomu što govori o jednoj od najljepših i najvećih ikada ispričanih ljubavnih priča.

Metodički pristup Tolstojevu romanu koji nudi Dragutin Rosandić¹² posebnu pozornost usmjerava na lik glavne junakinje Ane. Njezin lik potiče čitatelja na razmišljanja o moralnoj odgovornosti žene u braku, granicama individualne ljudske slobode, krivnji, grijehu, kazni, sreći, ljubavi i majčinstvu. U tom se metodičkom modelu problemska situacija stvara epigrafom romana koji glasi *Osveta je moja, ja ću je vratiti*. Zadatak je nastavnika provjeriti učeničku percepciju epigrafa, a zatim objasniti njegovo podrijetlo, sadržaj i funkciju. Nastavnik će istaknuti da je epigraf preuzet iz Evanđelja te da označava Božji gnjev, no posebno će naglasiti to da Tolstoj nije preuzeo epigraf neposredno iz Evanđelja nego iz Schopenhauerova tumačenja Evanđelja. Upravo iz toga proizlazi poruka čitateljima o tome da im nije omogućeno pravo moralnoga kažnjavanja. Ovo je ujedno i idejna osnova u karakterizaciji Ane Karenjine.

Samostalan istraživački rad učenika ostvaruje se postavljanjem šest problemskih pitanja koja su oblikovana tako da se odgovorima dobije što potpunija slika Aninih postupaka i posljedica koje su tim postupcima bile izazvane. Na pitanja se odgovara usmeno ili pismeno. Usmeni učenički odgovori izazvat će proturječna mišljenja, različite stavove te će se na taj način u razredu ostvariti rasprava. Pismeni odgovori mogu poslužiti kao podloga usmenoj raspravi, njima se naglašava učenička samostalnost, a nastavnik ih upotrebljava kao svojevrsan poziv na raspravu.

Problemska se situacija u metodičkom modelu može ostvariti i anketom. Dakle, anketa se sastoji od osamnaest pitanja otvorenoga tipa, a prethodi joj uvodni tekst koji učenici samostalno čitaju. Za anketna je pitanja predložen individualni rad.

¹² Dragutin Rosandić, *Metodika književnoga odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 468.

Zadatak je nastavnika pregledati sve ankete, odabrati najistaknutije odgovore na pojedinačna pitanja i temeljem toga pripremiti učenike za raspravu. Rezultat je rasprave zajednički tekst koji sadrži teze o Tolstojevu shvaćanju ljubavi, braka i obitelji. To su ujedno teze koje učenicima mogu poslužiti za samostalan istraživački rad ili za samostalno oblikovanje eseja.

Prikazani metodički model Tolstojeva romana prilagođen je sustavu problemsko-stvaralačke nastave, no smatram da nedostaje šira interpretacija problema koji se javljaju u romanu. Isto tako, nepoznata ostaje i činjenica na koji se način i kada učenici upoznaju sa životom i književnim radom Lava Nikolajeviča Tolstoja. Roman je ovo, kao što je navedeno, širokih metodičkih mogućnosti i zato bi bilo dobro obratiti više pozornosti na posljedice koje su izazvane Aninim postupcima, na reakcije okoline koje su bile od presudne važnosti za pojedine Anine odluke te ne usmjeravati samostalan istraživački rad učenika isključivo na glavnu junakinju već ostvariti integraciju mišljenja, postupaka, stavova i predrasuda u odnosu na ostale likove u romanu. Budući da je riječ o problemsko-stvaralačkoj obradi romana, bilo bi dobro, umjesto domaće zadaće, učenicima na satu omogućiti aktualizaciju književnih problema jer bi se na taj način čula mnogobrojna mišljenja, različiti stavovi pa čak i sudovi u korist ili protiv određenih junaka. Ono što predloženi metodički model Dragutina Rosandića čini primjenjivim u nastavi jest vrlo visoka razina učeničke samostalnosti, aktivnosti, razvijanje kritičkoga stava, analiziranje, uočavanje problema, njihovo objašnjavanje i rješavanje.

5.2. *Gospođa Bovary*

Prema nastavnom programu za srednje škole, u okviru nastavne cjeline *Europski realizam*, predviđena je cjelovita interpretacija romana Gustavea Flauberta *Gospođa Bovary*. Roman je to koji nudi različite mogućnosti interpretacije, no Mirjana Benjak¹³ donosi takav metodički model kojim su obuhvaćeni oni problemi čija analiza povezuje učenike sa spoznajama do kojih su došli svladavanjem sadržaja o europskome realizmu te ih priprema za recepciju modernoga romana. Prema metodičkom modelu Mirjane Benjak, obrada Flaubertova romana ostvaruju se u dvama nastavnim dvosatima. Za prvi dvosat predviđena je obrada sljedećih sadržaja:

- geneza romana; književnopovijesni i biografski kontekst i tema romana,
- karakterizacija glavne junakinje te funkcija ostalih likova u romanu.

Drugi dvosat predviđa obradu sljedećega

- aktualnost Flaubertova romana.

Uvjet je metodičkoj obradi samostalno učeničko čitanje romana te samostalno upoznavanje i analiziranje književnopovijesne i književnoznanstvene literature. Čitanju prethode zadatci koje učenici rješavaju čitajući, ali i nakon čitanja romana. Rješavajući zadatke, učenici smještaju Flaubertov roman u razdoblje europskoga, odnosno francuskoga realizma te uočavaju osobitosti Flaubertovih pristupa temi i likovima. Interpretacija *Gospođe Bovary* u sustavu problemsko-stvaralačke nastave izgleda ovako:

1. Lokalizacija romana u razdoblje književnoga realizma; etapa se nastavnoga sata ostvaruje samostalnim izlaganjem učenika na temelju vlastitih bilješki o realističkoj koncepciji književnosti.
2. Provjera učeničke recepcije djela; ostvaruje se usmjerenim razgovorom o piscu i romanu.
3. Stvaranje problemske situacije; razgovor s učenicima, samostalno uočavanje problema u romanu.
4. Analiziranje geneze i tematike romana.
5. Samostalan istraživački rad učenika; ostvaruje se skupinskim radom pomoću radnih listića te metodom kritičkoga čitanja triju tekstova koji su ishodišta u analizi nastanka romana i njegove tematike.

¹³ Mirjana Benjak, *Stendhalovi i Flaubertovi romani u metodičkom obzoru*, Filozofski fakultet u Puli, Pula, 2006., str. 47.

6. Objava rezultata istraživanja, ispravljanje i dopunjavanje odgovora.
7. Stvaranje nove problemske situacije; učenici odgovaraju na postavljena pitanja služeći se dnevnicima čitanja i citatima iz romana.
8. Analiziranje glavne junakinje te ostalih likova u romanu.
9. Istraživanje problema; samostalan rad učenika na način da učenici pomoću vlastitih bilješki, pitanja i zadataka analiziraju likove i piščeve postupke u njihovu oblikovanju.
10. Objava rezultata istraživanja, razgovor, ispravljanje i dopunjavanje odgovora.
11. Samostalan istraživački rad učenika (domaća zadaća); zadatak je učenika analizirati strukturu djela, odrediti funkciju neupravnoga govora u romanu te zaključiti kakve je zadatke i ciljeve sebi postavio Gustave Flaubert.

Etape drugog nastavnog dvosata u interpretaciji *Gospođe Bovary* oblikovane su ovako¹⁴:

1. Stvaranje problemske situacije; analiza učeničkih odgovora.
2. Definiranje problema i metoda rada; analiza teoretskih odrednica romana kako bi se odredile razlike između realističkog i Flaubertova romana.
3. Istraživanje problema uz objavu rezultata; samostalan rad učenika tako da se problemi istražuju pomoću bilješki, književnoumjetničkih tekstova i književnoga predloška. Zaključci se bilježe na ploču tako da se napravi pregled karakteristika realističkog romana i romana *Gospođa Bovary*.
4. Sinteza rezultata istraživanja; metoda pitanja i zadataka te samostalno izlaganje učenika.
5. Stvaranje nove problemske situacije i određivanje istraživačkog zadatka; učenici dobivaju zadatak u obliku problema za samostalan rad. Primjerice, učenici trebaju usporediti Emmu Bovary s Anom Karenjinom i sl.

Predloženi model nastavne obrade Flaubertova romana vrlo je zanimljiv jer pruža široku sliku ne samo o problemima koji se javljaju u romanu nego i o cjelokupnoj slici europskoga realizma. Upravo je znanje učenika o temeljnim obilježjima europskoga realizma uvjet za cjelovitu interpretaciju *Gospođe Bovary*. Kako je navedeno, uvjet je metodičkom pristupu samostalno učeničko čitanje književnopovijesne i književnoznanstvene literature uz samostalno rješavanje zadataka. No, nedostatak je u tome što nije prikazan metodički pristup učenicima koji

¹⁴ Mirjana Benjak, *Stendhalovi i Flaubertovi romani u metodičkome obzoru*, Filozofski fakultet u Puli, Pula, 2006., str. 58.

ne pročitaju zadanu literaturu ili pročitaju samo dio literature. Naime, nastavna obrada romana u sustavu problemsko-stvaralačke nastave podrazumijeva aktivnost svih učenika u svim nastavnim etapama, stoga bi bilo dobro prikazati mogućnosti uključivanja u cjelovitu interpretaciju i onih učenika koji nisu pročitali zadanu literaturu. Samostalno učeničko uočavanje problema u romanu, stvaranje problemske situacije temeljem učeničkih odgovora, analiza geneze i teme romana, analiza karaktera i postupaka glavne junakinje, odnosi među ostalim likovima u romanu, samostalan istraživački rad učenika metodom kritičkoga čitanja triju tekstova, analiziranje rezultata rada, dopunjavanje i korigiranje rezultata te pregledno bilježenje najvažnijih karakteristika realističkog romana i *Gospođe Bovary* metodički su postupci koji prikazanoj interpretaciji romana pružaju vrlo visoku razinu udjela problemsko-stvaralačkog pristupa književnome djelu. Zadatak je učenika samostalno čitanje, istraživanje, samostalan rad, kritičko čitanje, analiziranje i stvaralački rad, dok je uloga nastavnika bazirana na organizaciji nastavnoga procesa i njegovu koordinaciju, kako i zahtijeva sustav problemsko-stvaralačke nastave. No, dva su dvosata nastavne obrade Flaubertova romana, s obzirom na satnicu hrvatskoga jezika za treće razrede srednjih škola, ipak presmjelo zamišljena. Cjelovita se interpretacija može ostvariti u jednom dvosatu kako se i provodi u nastavnoj praksi.

5.3. *Lutkina kuća ili Nora*

Drama *Lutkina kuća ili Nora* dio je školske lektire učenika trećih razreda srednjih škola. Metodički obrađena lektira u izdanju Školske knjige sadrži kraći metodički model autorice Majde Bekić-Vejzović.¹⁵

Metodička obrada niti je razrađena po etapama nastavnoga sata niti je uklopljena u stroge okvire jednog od nastavnih sustava. Temu i ideju djela učenici otkrivaju rješavanjem sedam zadataka koji prate razvoj Norina karaktera i reakciju društvene okoline na promjene u njezinu ponašanju. Zadatci od učenika traže razvijeno kritičko mišljenje, samostalnost i aktivnost u radu. Mjesto i vrijeme dramske radnje učenici saznaju samostalnim radom u kojemu im mogu pomoći vlastite bilješke o pročitanoj lektiri. Detaljna analiza likova počinje analiziranjem glavne junakinje. Osam pitanja koja učenici samostalno rješavaju zaokružuju Noru kao majku, suprugu i emancipiranu ženu. Glavnog muškog junaka, Torvalda Helmera, učenici će upoznati rješavanjem pet zadataka čijim će se rješenjima oblikovati slika Torvalda kao supruga, oca i člana društva. Ostalim dramskim likovima metodičkim se modelom posvećuju četiri pitanja kojima je cilj okarakterizirati gospođu Linde, bilježnika Krogstada i doktora Ranka. Interpretacija drame završava analizom njezine strukture. Učenici će, rješavajući četiri zadatka, uočiti i spoznati kompozicijske dijelove drame, načine uvođenja dramskih likova u radnju i važnost preokreta za konačan dramski rasplet. Kreativan i istraživački rad predviđen je za one učenike koji o drami i Ibsenu žele saznati nešto više. Učenicima se nudi sedam zadataka koji zahtijevaju vrlo visok stupanj samostalnosti u radu i izražen interes za književnost. Učenici tako mogu, primjerice, napisati svoje viđenje kraja *Nore* koji bi udovoljio publici, opravdati Ibsena kao začetnika ženskih prava u književnosti, sastaviti radni životopis Henrika Ibsena, usporediti klasicističku s modernom dramom i sl.

S obzirom na navedene smjernice ovog metodičkog pristupa, može se reći da u njemu prevladavaju obilježja tradicionalnog pristupa djelu i piscu. Analiza teme, vremena i mjesta, glavnih i sporednih likova te dramske strukture samo se djelomično ostvaruju prema sastavnicama problemsko-stvaralačke nastave. Zadatci predviđeni za samostalan učenički rad imaju za cilj, osim cjelovite interpretacije drame, razvijanje kritičkoga stava učenika, oblikovanje proturječenih mišljenja i stavova i svrhovitost usvojenih spoznaja.

¹⁵ Majda Bekić-Vejzović, *Nora (Lutkina kuća)*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 161-164.

6. ŠKOLSKE (NASTAVNE) INTERPRETACIJE ANE KARENJINE, GOSPODE BOVARY I NORE

6.1. Nastavna obrada *Ane Karenjine*

Autorica diplomskoga rada prisustvovala je nastavnoj obradi *Ane Karenjine* održanoj 7. ožujka 2012. godine u Gimnaziji Matije Antuna Reljkovića u Vinkovcima, u trećem razredu prirodoslovno-matematičkoga smjera. Nastavna jedinica obrađena je unutar nastavne cjeline *Realizam u europskoj književnosti*. Nastavu hrvatskoga jezika i književnosti razredu predaje profesorica Nikolina Maletić. Nastavni sustavi kojima se pristupilo obradi djela i pisca jesu interpretacijsko-analitički, problemsko-stvaralački i korelacijsko-integracijski.

Motivacija je vrlo važan dio sata jer budi interese učenika za gradivo te ih potiče na lakše svladavanje nastavnih sadržaja. Profesorica Nikolina Maletić upotrijebila je metodički postupak oluje ideja kako bi motivirala učenike za što uspješniju obradu romana. Profesorica je na sredinu ploče zapisala motivacijsku riječ *obitelj* i rekla učenicima da to isto učine u svojim bilježnicama. Zatim je tražila od učenika da zapišu sve riječi koje im padnu na pamet u vezi sa zadanom riječju. Učenici su se javljali i govorili riječi koje su zapisali u svoje bilježnice, a profesorica je nekoliko primjera zapisala na ploču (sreća, sigurnost, ljubav, mir, sloga, povjerenje itd.).

Nakon oluje ideja profesorica je pitala učenike *Što je obitelj?* Učenici su se javljali i davali vrlo zanimljive odgovore na postavljeno pitanje, npr. *Obitelj je zajednica ljudi čiji se odnosi temelje na ljubavi*. Zatim profesorica na grafoskop stavlja prozirnicu na kojoj se nalaze tri definicije obitelji istaknutog pedagoga prof. Ante Vukasovića, čita jednu po jednu definiciju i traži od učenika mišljenja, komentare i stavove u odnosu na pročitane definicije te im postavlja poticajna pitanja koja upućuju na kratku raspravu. Sljedeće je pitanje glasilo *Koji su uvjeti, odnosno kriteriji za obitelj?* Zanimljivo je bilo čuti vrlo zrele razmišljanja učenika koji su se uglavnom složili da su ljubav, povjerenje i iskrenost tri najvažnija uvjeta za sretnu i skladnu obitelj. S obzirom na njihova mišljenja, profesorica ih je pitala *Koliko današnji život odgovara Vukasovićevim definicijama?* Nakon pitanja, učenici su započeli pravu raspravu, oblikovala su se proturječna mišljenja te izrazito pozitivni i

izrazito negativni stavovi. No, važno je napomenuti da učenici ni u jednom trenutku nisu prekršili granicu tolerantnosti, dakle, bez obzira na proturječnosti, svaki je učenik uvažio mišljenje drugog učenika. *Smatrate li da je preljub nemoralan? Rastava braka – za ili protiv?* Pitanjima je profesorica izazvala veliko zanimanje za temu te su svi učenici sudjelovali u razgovoru. Profesorica je pohvalila sve odgovore i napomenula da je tema vrlo široka za raspravu, no da je njihov današnji zadatak upoznati slične, ali i mnoge druge probleme Tolostojeva romana *Ana Karenjina*.

Obrada teme započela je time što je profesorica zapisala na ploču prvu rečenicu iz romana *Ana Karenjina* (*Sve sretne obitelji nalik su jedna na drugu, svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način*). Učenici su komentirali zapisanu rečenicu, izrečena su proturječna mišljenja, no većina se učenika ipak složila da ta tvrdnja nije točna, kako u stvarnom životu, tako ni u romanu. Vrlo zanimljiv bio je i heuristički razgovor započet pitanjem *Kako doživljavate pisca u romanu, kao analizatora, promatrača ili tužitelja?* Nekoliko je učenika tvrdilo da je Tolstoj objektivni promatrač zbivanja u romanu, većina se učenika odlučila za to da je Tolstoj u romanu analizator i na kraju svi su bili složni u tome da Tolstoj u romanu nije tužitelj. Sljedeće što je profesorica Maletić zapisala na ploču jest moto romana *Osveta je moja i ja ću je vratiti*. Pitala je učenike znaju li odakle zapravo potječe ta izreka, na što su učenici odgovorili da ne znaju. Objasnila im je da je to rečenica iz Biblije te da ju je izgovorio Bog zbog srdžbe na svoj narod. Učenicima je bilo zanimljivo čuti tu informaciju jer, kako je jedan učenik rekao, nikada nije niti razmišljao odakle bi mogla biti ta rečenica. Na profesoričino pitanje zašto je Tolstoj rečenicu stavio baš na početak romana, jedna je učenica odgovorila da je Tolstoj možda htio time poručiti da nikako nije na nama da sudimo. Kao zadnji korak etape sata, profesorica je pitala učenike *Tko Anu osuđuje?* Ovdje su učenici bili vrlo aktivni, rekli su, između ostaloga, da Anu osuđuje društvo, suprug, ljubavnik, da ju osuđuje i život općenito te da bi ju i njezina djeca, kada odrastu, mogla osuditi itd. Svaki je učenik svoje mišljenje vrlo lijepo i detaljno obrazložio, a to je profesorica posebno pohvalila.

Sljedeći je korak bio rad u grupama kojim se željela postići cjelovita interpretacija romana. Profesorica je podijelila učenike u šest grupa, tako da je pet grupa činilo po pet učenika, dok je u jednoj grupi bilo četiri učenika. Podijelila im je radne listiće na kojima su bili zadatci te im rekla da u bilježnicu odgovaraju na pitanja. Učenici istražuju zadane probleme na nastavnim listićima uz pomoć bilješki u dnevnicima čitanja i kratko bilježe rezultate rada. Tijekom grupnoga rada, profesorica

obilazi skupine, provjerava rad učenika, odgovara na njihova pitanja, daje im savjete itd. Završava prvi sat i učenici odlaze na odmor.

Nakon odmora, budući da su gotovo svi učenici odgovorili na sva pitanja, profesorica stavlja prozirnicu na grafoskop na kojoj su pitanja po skupinama, kako bi i učenici koji nisu imali određenu skupinu pitanja, mogli sudjelovati u raspravi i steći potpuniji dojam o romanu. No, prije no što je prva skupina počela odgovarati na pitanja, napomenula im je da ostale skupine slušaju, zapisuju te po potrebi ispravljaju i nadopunjuju ponuđene odgovore. Objava i analiza rada u grupama protekla je interakcijom svih šest grupa, svaki je učenik iz skupine imao priliku nešto reći, bilo je proturječnih, no vrlo lijepo i detaljno obrazloženih stavova. Atmosfera je u razredu bila vrlo pozitivna te je učenike poticala na dublju raspravu.

Zaključno je bilo definiranje temeljnih problema romana i obilježja fabule. Učenici su, uz profesoričina poticajna potpitanja, zaključili da je fabula paralelna jer su usporedno oblikovane dvije najvažnije priče u romanu, priča o Ani i Vronskome i priča o Kitty i Levinu. No, uočili su i to da je fabula vrlo razvedena jer ne prati kronološki tijek događanja. Profesorica je tražila učenička mišljenja o značajkama suvremene žene u liku Ane Karenjine. Domaća zadaća bila je napisati rad na temu *Ana Karenjina nekada i danas*.

6.2. Nastavna obrada *Gospođe Bovary*

Metodički model obrade nastavne jedinice pod nazivom *Gospođa Bovary* koja se obrađuje u okviru nastavne cjeline *Europski realizam* i koju u nastavi, prema gimnazijskom programu, primjenjuje profesorica Nikolina Maletić, započinje individualnim radom učenika. Prije početka rada, profesorica učenicima daje kratke upute o zadatku kojemu je cilj da učenici zamisle da su Charles, a učenice da su Emma, te da potom individualno razmisle u čemu je pogriješila suprotna strana. Nakon razmišljanja, učenici u bilježnice zapisuju do pet pitanja koja bi postavili suprotnoj strani.

Nakon pet minuta rada, u drugome koraku nastavnoga dvosata profesorica pokraj svojega stola stavlja dva stolca te proziva učenika i učenicu i govori im da sjednu jedan nasuprot drugome. Obavještava ih da će metodom *vrućega stolca* provjeriti njihov rad. Profesorica je, kako kaže, s obzirom na poznavanje svih učenika u razredu, za zadatak odabrala učenika i učenicu koji su vrlo komunikativni te posjeduju vrlo visok stupanj književnih interesa. Profesorica daje kratke upute učenicima, a zatim učenica postavlja pitanje učeniku koji sjedi nasuprot njoj i pričekava dok učenik odgovori, potom ista učenica postavlja drugo pitanje i tako do kraja. Kada učenica koja je bila u ulozi Emme postavi svih pet pitanja, učenik koji je u ulozi Charlesa postavlja svojih pet pitanja i na njih dobiva odgovore.

Središnji dio sata profesorica započinje tako što na grafoskop stavi prozirnicu s pripremljenim pitanjima za raspravu. Profesorica otkriva jedno po jedno pitanje, traži na njega najmanje tri učenička odgovora, komentara ili mišljenja te se na taj način razvija rasprava, otkrivaju se i analiziraju mnogobrojni problemi Flaubertova romana. Za raspravu je pripremljeno osamnaest pitanja, no profesorica napominje da većina pitanja sadrži potpitanja koja nisu odmah definirana, nego ih učenici sami otkrivaju i na njih odgovaraju. Središnji dio sata završava radom u paru. Zadatak se sastoji u tome da učenici uspoređuju lik Emme Bovary s drugim likovima iz književnih djela. Svaki par dobije radni listić na kojemu se nalaze ponudene usporedbe Emme s književnim likovima (Ana Karenjina, Eugene Rastignace, Don Quijote od Manche, Anastasie i Delphine). Svaki par bira jedan zadatak i rješava ga u obliku Vennova dijagrama. Nakon rješavanja, učenici se javljaju za usmeno izlaganje svojih analiza, a po potrebi, profesorica proziva i učenike koji su bili slabije aktivni u dosadašnjem tijeku sata.

U završnome dijelu sata učenici pišu pismo Gustaveu Flaubertu. U pismu mu izriču svoje misli, stavove i komentare o tadašnjem društvu te ga upozoravaju na probleme koje su uočili čitajući njegovo djelo. Pismo se piše u prvome licu jednine, tj. učenici se izravno obraćaju Flaubertu. Nakon petnaest minuta, najmanje će troje učenika pročitati svoje pismo.

Što se domaće zadaće tiče, profesorica Maletić napominje kako svojim učenicima inače ne zadaje domaće zadaće iz književnih djela jer učenici uglavnom sve čitaju i vrlo su aktivni na satu zbog čega je ona izuzeto zadovoljna. Kao prijedlog domaće zadaće učenici mogu napisati sastavak na temu *Emma Bovary između stvarnosti i snova* ili *Emmini lažni ideali*.

6.3. Nastavna obrada *Lutkine kuće* ili *Nore*

Psihološkoj drami Henrika Ibsena može se pristupiti na različite metodičke načine. Drama je to koja se obrađuje u trećem razredu srednje škole i zbog svoje tematike prikladna je dvosatnoj školskoj interpretaciji, kako joj pristupa i profesorica vinkovačke gimnazije Nikolina Maletić. Učenici vrlo rado čitaju *Lutkinu kuću* ili *Noru* te su izuzetno aktivni prilikom njezine obrade. Isto tako, profesorica je autorici diplomskoga rada omogućila pristup literaturi po kojoj obrađuje dramu. Profesorica Maletić ističe kako se, unazad nekoliko godina, vrlo rado posluži nastavnim priručnikom uz čitanku za treći razred gimnazije, objašnjavajući kako priručnik donosi vrlo zanimljivu obradu Ibsenove drame te kako učenici vrlo dobro reagiraju na predložene metodičke postupke.

Prema *Priručniku*,¹⁶ nastavni sat započinje razgovorom o reakcijama na pročitano djelo te aktualizacijom društvenih i obiteljskih odnosa, položaja žene u patrijarhalnom društvu i sl. Sljedeći se korak sastoji u tome što profesorica zapiše na ploču problemsko pitanje koje glasi: *Odgovara li Nora vašoj predodžbi majke i supruge?* Da bi učenički komentari bili pregledni, u svoje će bilježnice nacrtati T-tablicu koja će im pomoći u objavljivanju odgovora. Učenici prvo u bilježnice ispisuju razloge *za/protiv* i *da/ne*. Na taj su način odgovori vizualizirani te su oblikovana proturječna mišljenja.

¹⁶ Mirjana Živny, Majda Bekić-Vejzović, Lidija Farkaš, *Priručnik 3 uz čitanku 3 skupine autora za 3. razred gimnazije*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 194-197.

Sljedeći je korak nastavnoga sata rasprava u kojoj učenici, na profesoričin poticaj, iznose argumente koje su naveli u T-tablicama. Nakon što jedan učenik usmeno izloži svoje argumente, od ostalih se učenika traže komentari te argumentacija, a cilj je, kako kaže profesorica Maletić, dobiti polarizaciju mišljenja. Aktivnost je učenika vrlo velika jer je teza postavljena tako da izaziva različite stavove, a rezultat je, napominje profesorica, to da većina učenika u razredu Noru smatra dobrom majkom i suprugom, no uvijek ima i onih koji tvrde suprotno, što je za raspravu jako dobro i poticajno.

Središnji je dio sata organiziran radom u skupinama. Profesorica dijeli učenike u šest skupina po pet učenika, daje im kratke upute za rješavanje zadataka te svakoj skupini daje jedan radni listić na kojemu se nalaze zadatci. Osim toga, profesorica napominje učenicima da će svaki učenik iz skupine imati priliku odgovoriti na jedno pitanje i dakako komentirati ponuđene odgovore i da bi bilo dobro da se i druge skupine uključuju u raspravu kako bi svi učenici stekli cjelovitu sliku Ibsenove drame.

Prvi radni listić sadrži kratak ulomak iz Ibsenove drame i četiri pitanja koja se odnose na njega, drugi radni listić sadrži četiri pitanja koja se odnose na karakterizaciju Nore i Helmera, treći radni listić sadrži kratak sažetak Ibsenova viđenja kazališta i uloge autora u njemu i tri pitanja koja se odnose na kratak tekst, četvrti radni listić obuhvaća relacije među likovima, za što je potrebno riješiti tri pitanja, peti radni listić sadrži šest pitanja koja se odnose na opće postavke Ibsenove drame (motivi, vanjski i unutarnji sukobi, dramska scena i tijek dramske radnje), dok se zadatci šestog radnog listića odnose na analizu i usporedbu klasicističke drame i drame devetnaestoga stoljeća. Broj je pitanja po skupinama najednak jer ovisi o zahtjevnosti pojedinih ulomaka, teza i pitanja.

Nakon provedenog samostalnog istraživačkog rada učenici objavljuju rezultate tako što profesorica na grafoskop stavi prozirnicu na kojoj se nalaze pitanja po skupinama. Analiziranje i dopunjavanje učeničkih radova počinje analizom rada prve skupine, od prvoga pitanja nadalje i tako redom do šeste, posljednje skupine. Kao što je ranije navedeno, skupine nisu odvojene nego se različitim odgovorima, proturječnim stavovima i nadopunjavanjem odgovora ostvaruje željena interakcija među svim skupinama.

U posljednoj etapi nastavnoga dvosata profesorica Maletić potiče učenike na raspravu kojom oni dolaze do novih spoznaja jer učenici najbolje pamte ono što izraze vlastitim riječima. Učenici će završetkom ove rasprave znati sljedeće:

- a) temu (kritika položaja žene u građanskom društvu devetnaestoga stoljeća),
- b) psihološku dramu (psihološka analiza likova s naglaskom na glavu junakinju),
- c) građansku dramu (kritika obitelji, morala i društva u cjelini),
- d) naturalističku dramu,
- e) kompoziciju (uvod, zaplet, kulminacija, obrat, rasplet),
- f) dramsku strukturu (kristalna jasnoća i jednostavnost),
- g) unutarnje sukobe,
- h) Ibsena kao reformatora drame (složena karakterizacija likova, svijest o krizi i zatvoren dramski prostor).

7. NOVI PROBLEMSKI PRISTUPI

7.1. Novi problemski pristup *Ani Karenjinoj*

U sastavu programskoga sadržaja za treći razred srednje škole predviđena je obrada europskoga realizma kojemu, među ostalim reprezentativnim djelima europskih i svjetskih autora, pripada i jedna od najvećih ljubavnih priča svih vremena, a to je roman Lava Nikolajeviča Tolstoja *Ana Karenjina*. Metodičkih je pristupa romanu vrlo mnogo, no ovdje se prikazuje jedan novi pristup koji se ostvaruje kombiniranim sustavima problemsko-stvaralačke, interpretativno-analitičke i korelacijsko-integracijske nastave.

Početni dio sata ili motivacija započet će heurističkim razgovorom čiji je tijek osmišljen u obliku trokuta. Zadatak je nastavnika nacrtati trokut na ploču koji će učenici precrtati u svoje bilježnice. Trokut je osmišljen tako da svakom vrhu pripada jedan pojam. Dakle, na vrhu trokuta pisat će *brak*, na lijevoj strani pisat će *dijete/djeca*, a desnoj strani trokuta pripast će pojam *ljubavnik/ljubavnica*. Trokut je osmišljen tako da fabularno prati ljubav u romanu, od njezine svetosti okrunjene brakom do njezina brodoloma koji je uzrokovan nevjerom glavne junakinje. Pitanja i potpitanja koja proizlaze iz trokuta, a koja nastavnik postavlja učenicima jesu sljedeća:

1. Pokušajte definirati brak? Primjerom svojih roditelja ili nekih drugih bračnih partnera, što mislite, što je važno činiti kako bi brak bio sretan i dugotrajan?
2. Je li brak institucija ili potvrda žive ljubavi?
3. Odlučuju li se mladi u suvremenom svijetu prebrzo na brak? Je li prošlost po tom pitanju bila drugačija?
4. Navedite barem dvije situacije koje po vama opravdavaju rastavu braka?
5. Jesu li djeca rođena u bračnoj zajednici uvijek plodovi bračne ljubavi?
6. Što se događa s djecom koja rastu s roditeljima koji se, prije svega, ne vole, a samim time i ne poštuju? Recite svoje savjete za rješenje takvih situacija?
7. Čemu treba dati prednost, sreći djeteta/djece ili sreći bračnih partnera? Na koji način stvoriti sklad između tih dviju ljubavi?
8. Je li točna tvrdnja da se u životu ljubi samo jednom?
9. Što opravdava bračnu nevjeru?

10. Je li ljubavnik/ljubavnica samo tjelesni užitak ili nešto više?

Broj pitanja nije ograničen nego proizlazi iz reakcija učenika na postavljena pitanja i pobuđenoga interesa za nevedene teme.

U sljedećoj etapi nastavnoga sata lokaliziraju se tekst i autor te se, s obzirom na rezultate heurističkoga razgovora, najavljuju problemi koji su najizražajniji u romanu. Dakle, učenici će sami uočiti da će biti riječi o ljubavi, braku, nevjeri, djeci, ljubavnicima, moralu, društvu i sličnim problemima. Uvjet je uspješnosti nastavne etape to da su učenici u cijelosti ili barem većim dijelom pročitali Tolstojev roman. No, treba imati na umu da će vjerojatno biti učenika koji nisu pročitali roman i s obzirom na takvu moguću situaciju, tu etapu sata valja osmisliti tako da svi učenici dobiju što je moguće potpuniju sliku problema koji će se detaljnije analizirati u daljnjem tijeku sata.

Problemska situacija ostvaruje se citiranjem jedne rečenice iz Tolstojeva romana, koja se može smatrati njegovim motom. Nastavnik na prozirnici pokazuje i ujedno čita učenicima sljedeću rečenicu: *Kad se voli, onda se voli čitav čovjek onakav kakav jest, a ne kakav bih ja htjela da on bude.* Potrebno je pitati učenike znaju li tko izgovara rečenicu, a zatim tražiti da razmisle o važnosti i poruci riječi. U razgovoru nastavnika i učenika te u međusobnom razgovoru učenika, potrebno je uspostaviti vezu između ljubavi s jedne strane i problema koji su uzrokovani tom istom ljubavlju, s druge strane, a koji zajedno čine sveukupnost problema Tolstojeva romana. S obzirom na vrlo velike mogućnosti u interpretaciji te rečenice, stvorit će se proturječna mišljenja i različiti stavovi učenika te će se dodatnim pitanjima otkriti i mnogi drugi problemi, kao što su problemi nevjere, ljubavnika, samoće, otuđenosti, društvenih predrasuda, unutarnjih previranja, morala, kazne itd.

Kada su učenici metodom razgovora otkrili da Anina nevjera i želja za ljubavlju nisu jedini problemi u romanu, slijedi detaljnija analiza Anina karaktera i njezinih postupaka. Za ovu etapu sata predviđena je anketa. Anketa se sastoji od šest pitanja koja su oblikovana tako da obuhvate šest temeljnih problema koji prikazuju Anin put od lijepe, samouvjerene i čvrste žene do Ane koja se slama pod teretom neuzvraćene ljubavi. Anketna pitanja i po potrebi nastavnikova dodatna pitanja rezultirat će zaokruženom slikom glavne junakinje. Anketa je jednaka za sve učenike i predviđena je za individualni rad kako bi se oblikovao što veći broj različitih mišljenja o istome problemu. Anketna pitanja učenici dobivaju na radnome listiću, a glase ovako:

1. Može li ljubav doista stvoriti sklad između unutrašnjeg i vanjskog života čovjeka?
2. Kakav je Anin brak i položaj u društvu prije susreta s Vronskim?
3. Zašto Aleksije, spoznajom da mu Ana nije vjerna, postaje hladan prema sinu?
4. Osuđuje li Tolstoj Anu u ime morala?
5. Je li veza Ane i Vronskoga zasnovana samo na tjelesnoj ljubavi?
6. Je li Anino samoubojstvo odraz njezine nemoći ili svojevrsna pobjeda ljubavi?

Nakon ispunjavanja anketnoga listića, nastavnik čita jedno po jedno pitanje, a učenici se javljaju za odgovore ili ih po potrebi proziva. Dobro je za svako pitanje tražiti najmanje dva odgovora kako bi se izrazio što veći broj mišljenja i različitih stavova. Ako anketni odgovori budu odudarali od književnoga teksta, nastavnik će takve odgovore ispraviti, dopuniti ili, zajedno s učenicima, potpuno promijeniti kako bi odgovarali prirodi književnoga teksta.

Samostalan istraživački rad učenika ostvarit će se radom koji je organiziran u obliku okrugloga stola. Način rada bit će ostvaren tako da svi učenici sjednu u krug na sredini razreda, zajedno sa svojim nastavnikom. Nakon toga, nastavnik daje kratke upute učenicima o zadacima i načinima na koji zadatci trebaju biti izvršeni. Etapa sata obuhvaća šesnaest teza i pitanja sastavljenih u obliku problema koje nastavnik postupno čita učenicima te ih pokazuje na grafoskopu. Nakon što teza bude pročitana, učenicima se daje minuta do dvije vremena kako bi razmislili o pročitanome i zatim počinje rasprava u obliku okrugloga stola. Broj teza, ali i pitanja nije zaokružen brojkom šesnaest, nego je ovisan o učeničkim odgovorima, različitim mišljenjima i proturječnim stavovima. Nastavnik će upozoriti učenike na to da se javljaju za komentiranje, odgovore i iznošenje stavova, a isto tako, prozivat će se i oni učenici koji se ne bude sami javljali kako bi svaki učenik koji sjedi za okruglim stolom imao priliku nešto reći. Teze i pitanja koja se planiraju postaviti učenicima jesu sljedeća:

1. Brak je obveza za cijeli život. Ne može se uništavati institucija braka samo zato što jednom od bračnih partnera nedostaju ljubav i pažnja koje s godinama ionako nestaju.
2. Prvi je dojam o nekoj osobi najvažniji. Vronski je, u razgovoru sa Stjepanom Oblonskim, spomenuvši ime Ane Karenjine, osjetio nešto afektivno i dosadno. Ne opisuju li zapravo te dvije riječi i čitavu njihovu ljubavnu priču za koju tvrdim da je bila afektivna i dosadna!

3. Anina je odbojnost prema mužu započela prizorom na željezničkoj postaji. Njegove velike uši postale su izvorom njezina gnjeva i nezadovoljstva. No, kako opravdati to da uporište svojega nezadovoljstva pronalazi u fizičkom izgledu Aleksijeva lica?
4. Aleksije je zarobljenik društvene moći, ugleda i dobrog položaja, a Vronski je zapravo odraz svega što je otmjeno, uzvišeno, lijepo i podređeno vlastitome zadovoljstvu. Kakvu ljubav ženi mogu pružiti muškarci kao što su Aleksije i Vronski?
5. Po mišljenju Aleksija Karenjina, Ana se ne smije rastati od njega zbog:
 - a) društvenog mišljenja i dobrog vladanja,
 - b) vjerskog značenja braka,
 - c) nesreće njihova sina,
 - d) njezine vlastite nesreće.Što od navedenoga zapravo opravdava Aleksijevu poniznost u trenucima Anine bolesti kada on očajnički pokušava spasiti njihov brak?
6. Anino priznanje mužu da ljubi Vronskoga i samoubojstvo zbog neispunjenih očekivanja s ljubavnikom, dva su postupka koja se međusobno presijecaju u liku Ane kao hrabre i strastvene žene i kao žene koja je klonula pod teretom vlastitih želja i nastojanja. Kakvo je njezino shvaćanje ljubavi u braku s Aleksijem, prilikom susreta s Vronskim, a kakvo neposredno prije samoubojstva?
7. Ana je svojom bračnom nevjerom narušila Aleksijevu društvenu čast. Što je svojim postupcima Ema Bovary učinila Charlesu? Što je zajedničko postupcima dviju žena, a što njihovim supruzima?
8. Petrogradskom su visokom društvu karakteristični elegantnost, velikodušnost, veselje i strast. Ana je bila dio svega toga, ali da nije, možda bi promislila o svojim postupcima prije nego bi ih učinila. Je li njezina nevjera samo bijeg od društva u kojemu je Aleksije izgradio svoju karijeru? Opišimo odnos Ane i kneginje Betsy Tverske u odnosu na Vronskoga i u odnosu na vezu s društvom balova, objeda i sjajnih haljina.
9. Aninu strastvenost gušila je Aleksijeva racionalnost i zbog toga je ona žrtvovala osmogodišnji brak, a Vronski posao i karijeru, no odnos im je postajao sve mračniji i sve više društveno osuđivan. Je li to dokaz da između njih nikada nije postojala prava ljubav nego samo hir?

10. Vjera ima vrlo čvrsto uporište u romanu, no ne vjeruju svi likovi na isti način. Aleksije u vjeri traži svojevrsnu kaznu za Anino brakolomstvo, dok Levin u vjeri pokušava naći smisao života. Zašto likovima vjera nije pružila traženo zadovoljstvo? Analizirajmo ulogu vjere u Tolstojevoj *Ani Karenjinoj* i u Flaubertovoj *Gospođi Bovary*?
11. Dolly, žena u potpunosti posvećena svojoj djeci, nakon Stjepanove bračne nevjere razmišlja o razvodu, ali ni po koju cijenu ne želi se odreći života s djecom. S obzirom na Dollyne postupke, Anina je ljubav prema Vronskome grješna jer je ostavila sina. No, što povezuje Stjepana Oblonskog, Aleksija Karenjina i Charlesa Bovaryja kada je riječ o njihovom odnosu prema majkama njihove djece?
12. *Sve sretne obitelji nalik su jedna na drugu, svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način*, rečenica je kojom Tolstoj započinje roman. Tolstoj je želio naglasiti suprotstavljenost strastvene i burne veze Ane i Vronskoga, mirnom i čvrstom braku Kitty i Levina. No, postoji li uopće u romanu sretna obitelj?
13. Kitty je ovisna o ljubavi muškarca. Ako nije voljena, pravilo je njezina života jednostavno, ona je tada nesretna. Ona zapravo voli Vronskoga, dok u Levinu pronalazi mir i toliko željenu obitelj. Ona i Ema Bovary zapravo su vrlo slične, no analizirajmo razlike među njima dvjema.
14. Rođenje djeteta dalo je konačni smisao Levinovu izgubljenom životu. Što se dogodilo s Aninim životom i životom Eme Bovary nakon rođenja njihovih kćeri?
15. Glavni je moto romana *Osveta je moja i ja ću je vratiti*. Zašto baš rečenica iz Biblije u romanu punom strasti i požuda? Tko je moralno dosljedniji lik, Ana ili Aleksij Karenjin? Navedimo i objasnimo barem dvije situacije koje će ići u prilog moralnosti odabranoga lika.
16. Ana je grješnica zbog onoga što je učinila, nanijela je bol suprugu, djeci pa i ljubavniku. No, Ana je prije svega nesretna žena.

Sljedeća je je etapa sata predviđena za aktualizaciju prethodno analiziranih književnih problema. Kako bi učenici dobili potpunu sliku o jednom od najvećih ljubavnih romana svih vremena, književne je probleme i situacije potrebno osuvremeniti, a to će se postići analizom suvremenih Ana. U razgovoru s učenicima pokušat će se odgovoriti na pitanja tko su suvremene Ane, koje su sličnosti, a koje razlike između suvremene Ane i Ane koju je stvorio Tolstoj. Zatim će učenici

pokušati dati primjer barem jedne suvremene Ane, to može biti netko njima poznat ili možda osoba iz javnoga života. Aktualizacija književnih problema tražit će od učenika i analizu društvenih reakcija na pojavu suvremenih Ana. Učenici će trebati izraziti svoja mišljenja i stavove o tome kako se one nose s društvenim okruženjem u kojemu žive, pokušat će to usporediti s okruženjem u kojemu je živjela Tolstojeva Ana. Komparativnom analizom doći će se i do posljedica koje su izazvane društvenim reakcijama na postupke žena koje svojim stavom, fizičkim izgledom, hrabrošću ili nečim drugim odstupaju od normi koje su u društvu prihvaćene kao normalne, a svako odstupanje od njih izaziva određene reakcije i posljedice.

Završni dio sata ili sinteza ostvarit će se tako što će učenici, temeljem svih prethodno istraživanih i analiziranih problema, pokušati odrediti tematiku književnoga opusa Lava Nikolajeviča Tolstoja. Uz to, nastavnik će učenicima dati sažet pregled života i književnoga rada jednog od najvažnijih ruskih, ali i svjetskih romanopisaca iz vremena književnoga realizma.

Takvim se problemskim pristupom ostvaruje interpretacija romana u cijelosti te se u završnome dijelu sata zaokružuje slika o Tolstojevu romanu i njegovu životu koji je u mnogim situacijama bio identičan životu Ane Karenjine. Etape nastavnoga dvosata nisu definirane točnim brojem pitanja, potpitanja i teza nego je naglasak stavljen na učeničku slobodu, samostalnost, izražavanje mišljenja, stvaranje kritičkoga stava i oblikovanje proturječnih misli. Problemsko-stvaralački sustav u kombinaciji s interpretativno-analitičkim i korelacijsko-integracijskim sustavima nudi vrlo visok stupanj učeničke samostalnosti, a samim time i veću kvalitetu stečenih spoznaja.

7.1. Novi problemski pristup *Gospođi Bovary*

Prema programu za srednje škole, u trećem je razredu predviđena cjelovita obrada romana *Gospođa Bovary* Gustavea Flauberta koji se smatra jednim od najvećih svjetskih romanopisaca. Tužna priča o mladoj ženi koja niti u najraskošnijim stvarima niti u bezgraničnoj ljubavi svojega muža nije pronašla sreću, te sudski proces izazvan navodnim nemoralnim dijelovima teksta, činjenice su koje izazivaju velik interes učenika, nastavnika, književnih kritičara i drugih stručnjaka. Osim toga, roman je to koji sadrži vrlo širok obzor egzistencijalnih, moralnih, društvenih i psiholoških pitanja pa je i metodičkih pristupa romanu vrlo mnogo. Ovdje će se prikazati novi metodički pristup ostvaren kombinacijom problemsko-stvaralačke i interpretativno-analitičke nastave.

U početnome dijelu sata nastavnik će motivirati učenike igrom asocijacija kojoj je cilj uočavanje razlika između sretnoga i nesretnoga braka. Igra se ostvaruje pomoću računala i slikokaza na kojemu se prikazuju dvije slike koje svojim sadržajem pobuđuju učeničke asocijacije i zanimanja. Osim toga, slike će predstavljati kontrast sretnog i nesretnog braka, a to će utjecati na oblikovanje učeničkih proturječnih mišljenja. U slučaju da škola ne posjeduje potrebnu tehničku opremu, isti se zadatak može ostvariti radom u paru tako što će svaki par u klupi dobiti papir sa dvjema slikama koje su predviđene za slikokaz.

Sljedeći korak nastavnoga sata jest lokalizacija književnoga teksta i njegova autora. Nastavnik će na ploču zapisati ime autora i naslov djela, a učenici će to prepisati u svoje bilježnice. Budući da su učenici ranije upoznali obilježja europskoga realizma, nastavnik će kratkim osvrtom na književno razdoblje tražiti od učenika prisjećanje i sažeto objašnjenje barem triju obilježja koja karakteriziraju realističku književnost. Ako se učenici ne budu odmah sjetili, zadatak je nastavnika postaviti dodatna pitanja kako bi se osvežilo potrebno predznanje. Pitanja koja nastavnik može postaviti učenicima jesu sljedeća:

1. Što označava pojam *realistična književnost*?
2. Na koje se književno razdoblje nastavlja realizam?
3. Koji književni oblici dominiraju u razdoblju europskoga realizma?

Broj pitanja nije ograničen na tri već je ovisan o aktivnosti učenika i opširnosti pojedinih odgovora. Važno je napomenuti i to da se učenici, u slučaju težeg prisjećanja gradiva, smiju poslužiti čitankama ili bilješkama.

Predznanje o realizmu povezuje se s temeljnim problemima u Flaubertovu romanu. Iz temeljnih će problema učenici razgovorom, proturječnim stavovima i različitim mišljenjima vrlo lako doći do manje izraženih, ali ne i manje vrijednih problema i problemskih situacija. Ulomkom iz romana najavit će se temeljna problematika. Zadatak je nastavnika odabrati dva proturječna ulomka iz romana koji opisuju Emmu Bovary. Ulomci trebaju biti odabrani tako da učenici iz svakoga mogu izdvojiti barem tri temeljna problema vezana uz Emmu, a to će biti dovoljno za učeničko uočavanje novih problema. Prvi ulomak koji nastavnik interpretativno čita učenicima glasi:

Emma je postala izbirljiva i hirovita. Naručivala je za sebe posebna jela, a poslije ih nije ni okusila; jednoga je dana pila samo mlijeko, a sutradan i do dvanaest šalica čaja. Često nije htjela uopće izlaziti iz kuće, a onda ju je nešto gušilo, otvarala je prozore i oblačila se u laku haljinu. Surovo bi izgrdila svoju služavku, a zatim joj davala darove ili je slala da se odseće k susjedima. Isto je tako katkada bacala prosjacima sav srebrni novac što ga je imala u svojoj torbici premda inače nije bila nimalo dobra srca, niti bogzna kako osjećajna prema drugima, kao većina ljudi seljačkoga podrijetla kojima uvijek ostaje u duši ponešto od žuljeva očinskih ruku¹⁷.

Nakon nastavnikova interpretativnoga čitanja ulomka, slijedi kratka emocionalno-doživljajna stanika. Nakon stanike učenici će na poticaj nastavnika izraziti svoje dojmove o pročitanoj ulomku, je li im se svidio, nije li im se svidio i zašto je tomu tako, te će se na taj način doći do osnovne poruke pročitanoj ulomku. Važno je to da nastavnik traži što veći broj učeničkih mišljenja, kritičkih osvrti i proturječnih stavova kako bi se uočilo šalje li pročitani ulomak jednu ili više poruka. Svaki izrečeni učenički stav zahtijeva objašnjenje do kojeg učenici dolaze samostalno ili pomoću nastavnikovih poticajnih pitanja. Nakon detaljne analize ulomka, nastavnik će tražiti od učenika uočavanje konkretnih problema kako bi se oblikovala što jasnija slika o glavnoj junakinji Emmi. Zadatak će se ostvariti tako da nastavnik na ploču, odmah ispod imena autora i naslova romana napiše ime glavne junakinje, a u sljedeći redak pojmove *žena* i *supruga*. Učenici će isto to zapisati u svoje bilježnice. Zatim će nastavnik dati kratke upute učenicima o tome kako je njihov zadatak, s obzirom isključivo na pročitani ulomak, a ne na roman u cijelosti, izdvojiti barem tri pojma koja opisuju Emmu kao ženu i Emmu kao suprugu. Nekoliko će učenika pročitati svoje odgovore, a u slučaju da pročitani odgovori budu vrlo slični ili isti, nastavnik će

¹⁷ Gustave Flaubert, *Gospođa Bovary*, ABC naklada, Zagreb, 1997., str. 77.

tražiti još nekoliko učeničkih mišljenja kako lik Emme Bovary ne bi bio prikazan jednolično. Na ploču će ispod pojmova *žena* i *supruga* biti zapisano najviše pet učeničkih razmišljanja. Nakon uspješno odrađenog zadatka, nastavnik će na ploču ispod imena glavne junakinje zapisati pojmove *majka* i *ljubavnica*, a učenici će isto to zapisati u svoje bilježnice. Sljedeći korak jest nastavnikovo/nastavnično interpretativno čitanje drugoga ulomka iz romana koji glasi:

Ona je željela sina: da bude jak i crnomanjast i da se zove Georges; i ta pomisao da ima muško dijete bila joj je već unaprijed kao neka naknada za sva njezina dotadašnja razočaranja. Muškarac je barem slobodan; on može zadovoljavati svoje strasti, putovati po svim zemljama, svladavati sve zapreke i uživati najveću sreću. Ženu, međutim, neprekidno nešto prijeći. Nepokretna i u isti mah povodljiva, ona ima protiv sebe svoju putenost i ovisnost o zakonu. Njezina volja, poput koprene njezina šešira koju drži jedna traka, podrhtava pri najmanjem povjetarcu, uvijek je vuče kakva želja, uvijek ju zadržava kakav obzir¹⁸.

Kao i u prethodnom koraku nastavnoga sata, nakon čitanja slijedi kratka emocionalno-doživljajna stanka u kojoj učenici individualno oblikuju vlastite dojmove o pročitanoj ulomku. Pitanjima te razgovorom doći će se do osnovne poruke ulomka, nakon čega će učenici izdvojiti najmanje tri karakteristike koje po njima najbolje opisuju Emmu kao majku i Emmu kao ljubavnicu. Nastavnik će na ploču zapisati najviše pet karakteristika u obliku natuknica. Tako će učenici imati preglednu i jasnu sliku o najvažnijim dimenzijama glavne junakinje, a to će im pomoći u daljnjoj analizi romana. Oba pročitana ulomka nastavnik će prikazati i na grafoskopu kako bi svi učenici mogli ravnopravno sudjelovati izvršenju ovih dvaju zadataka.

S obzirom na to da su učenici prethodnim zadatcima i aktivnostima upoznali lik Emme Bovary te da su se već oblikovala proturječna mišljenja u odnosu na nju kao ženu, suprugu, majku i ljubavnicu, zadatak je nastavnika stvoriti problemsku situaciju koja će otvoriti preostala važna problemska pitanja i situacije u romanu. Nastavnik će na grafoskopu prikazati rečenicu koja je ujedno i moto romana, nalazi se na samome početku, a glasi ovako: *Svaki osmijeh prikriva zijevanje od dosade, svaka radost neko prokletstvo, svako uživanje svoju odvratnost*. Nastavnik će pitati učenike znaju li tko izgovara rečenicu i kada. Učenici će vjerojatno znati da je u pitanju Emma, no ako ne

¹⁸ Gustave Flaubert, *Gospođa Bovary*, ABC naklada, Zagreb, 1997., str. 99.

budu znali, kratkim pitanjima usmjerit će ih na točan odgovor. Zatim slijede učenički komentari i stavovi o pročitanoj rečenici. Bilo bi dobro prozivati i one učenike koji se ne javljaju jer je teza lako primjenjiva u suvremenom životu te se u raspravu o Emmi mogu uključiti i učenici koji nisu pročitali roman ili su ga pročitali samo djelomično. Pitanja i potpitanja koja nastavnik može postaviti u odnosu na pročitane rečenice jesu sljedeća:

1. Zašto je baš ova rečenica na početku romanu?
2. Šalje li autor neku poruku čitatelju? Koju/koje?
3. Imaju li izrečene misli neku skrivenu poruku? Kome je ona upućena?
4. Jeste li ikada ranije čuli ili negdje pročitali misli slične? Zna li da su Emmine riječi zapravo parafraza Aristotelovih i Spinozinih misli?

Broj pitanja i potpitanja nije ograničen jer on ovisi o učeničkim reakcijama i različitim stavovima. S obzirom na to da su se u prethodnoj etapi sata izdvojili i na ploču zapisali najvažnije podatci o Emmi Bovary, slijedi integracija teze s prethodno uočenim problemima. Integriranje se ostvaruje tako što nastavnik poticajnim razgovorom neprestano potiče učenike na povezivanje Emminih razmišljanja s njezinim stavovima i ponašanjima koja su ju odredila kao ženu, suprugu, majku i ljubavnicu. Učenici će tako ostvariti integraciju riječi i djela glavne junakinje. Budući da je motom obuhvaćen smisao Flaubertova romana, učenički odgovori neće biti isti jer će se neki složiti s rečenim, neki će to potpuno negirati, a neki će učenici tezu samo djelomično prihvatiti.

Da bi se proturječnosti što bolje argumentirale, odnosno negirale te da bi se analizirala još neka važna pitanja, uslijedit će samostalan istraživački rad učenika. Rad će biti ostvaren tako što će nastavnik na grafoskop staviti prozirnicu na kojoj se nalazi dvadeset i tri pitanja postavljenih tako da prate kronološki slijed romana, kako bi svi učenici, bez obzira jesu li pročitali roman ili ne, imali što vjerniju sliku zbivanja u njemu. Nastavnik će učenicima dati kratke upute o tome u kojem vremenskom roku i na koji način zadatci trebaju biti riješeni. Isto tako, potaknut će učenike na javljanje, komentiranje, izražavanje stavova te uvažavanje mišljenja drugih učenika. Nastavnik će upozoriti učenike na to da slušaju jedni druge kako odgovori ne bi bili jednolični te kako bi svako pitanje uključivalo najmanje tri različita učenička razmišljanja. Važno je napomenuti i to da će svaki učenik u razredu imati priliku odgovoriti na jedno pitanje ili komentirati već ponuđene odgovore. Etapa nastavnoga sata predviđa problemsku obradu s dvadeset i tri pitanja, no broj je postavljenih pitanja samo okvir

samostalnog istraživačkog rada jer konačan broj pitanja i potpitanja zapravo ovisi o aktivnosti učenika i njihovim proturječnim stavovima. Pitanja koja će nastavnik postaviti jesu sljedeća:

1. Kako Charlesovo djetinjstvo, majka i otac utječu na njegov daljnji život?
2. Na čemu je utemeljena Emmina i Charlesova odluka o braku?
3. Kako seoski život utječe na Emmu?
4. Kakvo je Emmino shvaćanje ljubavi i braka?
5. Charlesova prisutnost u Emminoj blizini u njoj uzrokuje razdraženost. Zašto se uopće udala za njega?
6. Što je zapravo Emmin najveći problem, to što je sebična i usmjerena samo na sebe ili to što ju život nije naučio drugačije? Obratite pozornost na Emmu kao domaćicu i na njezino kućanstvo u bračnome životu.
7. Kako Emmino shvaćanje života utječe na Charlesa?
8. Što je u odnosu Charlesa i njegove majke pozitivno, a što negativno?
9. Zašto je Emma zapalila svoj vjenčani buket? Iščitava li se u tome činu kakvo preneseno značenje?
10. Što pri prvome susretu povezuje Emmu i Leona? Po čemu je Leon u njezinim očima bolji od Charlesa?
11. Opišite simboliku kočije *Lastavica* kojom Emma putuje na sastanke s ljubavnicima. Koje su simbolike sadržane u riječi *lastavica*?
12. Zašto je Emma svoju kćer ostavila dadilji? Zašto Charles nije učinio ništa kako bi to spriječio?
13. Voli li nju Leon s obzirom na to da se ni u jednome trenutku nije potrudio oko zajedništva nje i njezina djeteta?
14. Rodolphe tvrdi kako postoje dvije vrste morala. Jedan je moral slab, uobičajen, onaj koji krasi slabe ljude i koji se stalno mijenja, dok je drugi moral onaj koji je nepromjenjiv i koji je oko nas i iznad nas poput plavoga neba. Postoji li u romanu itko dosljedan shvaćanjima morala?
15. Kako objašnjavate činjenicu da se Emma zaljubljuje, ne u bilo koje muškarce nego u one do kojih ju je doveo njezin suprug? Je li on toga svjestan?
16. Što se krije iza Emmine financijskoga zaduživanja kod Lheureuxa?
17. Zašto Leon Emmi piše sonete i stihove? Je li on zbog toga tašt?
18. Je li Emma vjernica? Koji su ju događaji u djetinjstvu, a koji u braku poticali na snažan osjećaj vjere?

19. Zašto su ju ljubavnici, kojima je poklonila ljubav i pažnju, napustili kad ih je ona najviše trebala, dok je muža, unatoč njegovoj bezgraničnoj dobroti i ljubavi, ona zapravo prezirala?
20. Kako se ljudi iz Emmine okoline ponašaju prema njoj? Tko su oni zapravo?
21. Jesu li jednake Leonove i Rodolpheove namjere u vezi s Emmom? Kako oni nju doživljavaju u trenucima požude, a kako u trenucima rastanka?
22. Zašto se Emma otrovala? Tko ju je ili što zapravo potaknuo/potaknulo na takav čin?
23. Roman nosi naziv *Gospođa Bovay*, no kako biste vi nazvali Flaubertov roman?

Sljedećoj etapi nastavnoga sata pripada aktualizacija prethodno analiziranih problema i problemskih situacija. Aktualizacija je vrlo važna jer učenicima omogućuje potpunu i suvremenu sliku književne tematike, a osim toga, gradivo čini zanimljivijim i lakšim za usvajanje. Aktualizacija nastavnoga sata ostvarit će se tako što će nastavnik, s obzirom na individualno poznavanje učeničkih sposobnosti i književnih interesa, odabrati jednu učenicu koja će predstavljati Emmu u suvremenom shvaćanju njezine pojave. Dakle, učenica će zauzeti mjesto u razredu tako da ju ostatak učenika dobro vidi i čuje, a to može biti mjesto na kojemu inače sjedi nastavnik. Kad je učenica odabrana, zadatak je nastavnika dati kratke upute, kako njoj, tako i ostalim učenicima u razredu o načinu izvedbe nastavnog koraka. Aktualizacija će se ostvariti usmjerenim razgovorom tako što će nastavnik na ploču zapisati četiri karakteristična obilježja do kojih su učenici došli prethodnom analizom zadanih pitanja. Pojmovi koji će pisati na ploči jesu sljedeći:

- brak,
- vjera,
- preljub,
- samoubojstvo

To su četiri elementa koji će suvremenoj ženi s karakternim obilježjima Emme Bovary, ali i ostalim učenicima biti smjerokazi po kojima će se razvijati razgovor, odnosno postavljati pitanja. Kada učenica koja predstavlja Emmu sjedne na predviđeno mjesto, ukratko će se predstaviti, ali ne kao Emma Bovary, nego kao žena koja živi u suvremenome društvu i svojim je ponašanjem slična Emmi Bovary, u brak je stupila bez ljubavi, htjela je sina, dobila je kćer koju zanemaruje i ne voli, muža prezire, a utjehu traži u ljubavnicima koji ju dovode do samoubojstva. Dakako, nastavnik će svim učenicima omogućiti najmanje pet minuta pripreme za zadatak, a

priprema može biti usmena ili pismena, po želji učenika. Kad se odabrana učenica predstavi, ostali će učenici početi s ispitivanjem, a pitanja će biti oblikovana s obzirom na zapisane pojmove na ploči i s obzirom na ono što je učenica u ulozi suvremene žene rekla o sebi. Prvo pitanje može postaviti i nastavnik kako bi se učenici opustili i bili dodatno inspirirani za zadatak. Ako učenici ne budu aktivni, nastavnik će pomoći poticajnim pitanjima. Važno je napomenuti i to da učenica u ulozi suvremene žene ima pravo ne odgovoriti na sva pitanja. Učenici mogu pitati ženu kako opravdava brak bez ljubavi, poznaje li suvremeni svijet dogovorene brakove i brakove bez ljubavi, zašto se žena razočarana u ljubav vrlo često obraća vjeri, što se zapravo krije iza takvih postupaka, je li u povijesti bilo manje ili više preljuba nego danas, kako se preljub udane žene odražavao na njezin život nekada, a kako danas, ima li situacija koje opravdavaju samoubojstvo zbog ljubavi, zašto ljubavnice uglavnom budu napuštene i to nakon vrlo kratkih, ali vrlo strastvenih veza, kakve muškarce bira žena kada odlučuje prevariti muža i sl. Učenička pitanja mogu biti postavljena tako da učenica u ulozi suvremene žene odgovara u prvom ili trećem licu jednine. Broj učeničkih pitanja nije strogo definiran već je rezultat zajedničke aktivnosti svih učenika te inspiracije koje proizlazi iz pojedinih odgovora. Aktualizacijom književnoga djela obuhvatiti će se čitav niz problema, činjenica i situacija karakterističnih, kako za srž književnoga djela, tako i za njihovo postojanje u suvremenome svijetu. Učenici će shvatiti da je Flaubertova tematika vrlo aktualna i danas, ali će uočiti i važne sličnosti i razlike u shvaćanju braka, ljubavi, vjere i morala u 19. stoljeću i u suvremenome svijetu.

Nakon detaljno analiziranih književnih problema i njihove aktualizacije, slijedi posljednja etapa nastavnoga dvosata ili sinteza. Temeljem prethodno stečenih spoznaja o Emmi učenici će pokušati samostalno odrediti književno stvaralaštvo Gustavea Flauberta, a najvažnije podatke o životu jednoga od najvećih svjetskih romanopisaca nastavnik će sažeto u natuknicama slikokazom predstaviti učenicima te će sažeto objasniti svaku natuknicu. Učenici će natuknice sa slikokaza prepisati u svoje bilježnice, a u dogovoru s nastavnikom, materijale je moguće proslijediti i elektroničkom poštom. Na taj će se način zaokružiti slika o jednom o najkontroverznijih romana europskoga, odnosno francuskoga realizma

Metodički model omogućuje vrlo visok stupanj samostalnog rada učenika, razvijanje kritičkoga stava, samostalno istraživanje i analiziranje te visoku razinu usvojenosti znanja iz područja europskoga realizma. Pojedine etapa nastavnoga

dvosata nisu definirane točnim brojem pitanja, potpitanja i teza, nego se zahtijeva aktivnost svih učenika koji su pokretačka snaga problemsko-stvaralačke nastave. Uloga je nastavnika usmjerena na organizaciju nastavnoga dvosata te na usmjeravanje i poticanje rada učenika. Flaubertov roman i nastavnicima i učenicima pruža vrlo široke mogućnosti nastavne obrade, što je potvrđeno povezivanjem problemsko-stvaralačkog i interpretativno-analitičkog nastavnog sustava. Svrha je pristupa dati učenicima potrebnu slobodu i samostalnost u radu kako bi stečene spoznaje bilo moguće primijeniti u stvarnome životu.

IME: Ana Naplačić

ŠKOLA: Gimnazija Matije
Antuna Reljkovića, Vinkovci

DATUM: 22. svibnja 2012.

NASTAVNI PREDMET: Hrvatski jezik

RAZREDNI ODJEL: 3. e

PRIPRAVA

za izvođenje nastavne jedinice

NASTAVNA JEDINICA: Henrik Johan Ibsen, *Lutkina kuća (Nora)*

NASTAVNO PODRUČJE: KNJIŽEVNOST

NASTAVNI SUSTAVI:
problemsko-stvaralački
korelacijsko-integracijski,
interpretacijsko-analički

TIP SATA: obrada djela i pisca

Cilj nastavnoga sata

Produbljivanje znanja o književnosti, samostalna spoznaja učenika o drami Henrika Ibsena *Lutkina kuća*, upoznavanje učenika sa životom književnika, društvenim i književnim okolnostima u kojima je drama nastala te sažeto predstavljanje ostalih Ibsenovih djela. Povezivanje *Lutkine kuće* s djelima slične problematike (*Ana Karenjina* i *Gospođa Bovary*) te aktualizacija dramske teme usporedbom sa suvremenim događanjima u svijetu i Hrvatskoj.

**ZA
DA
ĆE**

Obrazovne zadaće

Odrediti ulogu novca u životu suvremenog čovjeka te odrediti važnost novca u Ibsenovoj drami, primijeniti nekoliko poznatih izreka o novcu na dramska događanja, postavljanje problema, njihovo određivanje, istraživanje te zajedničko komentiranje rezultata istraživanja te potrebno dopunjavanje i korigiranje.

Nastavni oblici

individualni rad
grupni rad
čelni rad

**NA
ST
AV
NO
GA**

Odgojne zadaće

Razvijati interes za dramsku književnost. Poticati učenike na razmišljanje i povezivanje te poticati interes za daljnje istraživanje Ibsenovih djela. Razviti svijest o potrebi njegovanja vlastitog jezičnog izraza, osvješćivanje nužne potrebe za književnim znanjem, produbiti svijest o nužnosti poznavanja korpusa svjetske književnosti.

Nastavne metode

razgovor
usmeno izlaganje
pisanje
slušanje

**SA
TA**

Funkcionalne zadaće

Razvijati sposobnosti raščlanjivanja, doživljavanja, razmišljanja, izražavanja, pisanja, slušanja, zaključivanja i vrjednovanja.

Nastavna sredstva i pomagala

čitanka
bilježnica
književni predložak
kreda
ploča
nastavni listići
prozirnice

- Dujmović – Markusi, D., Rossette – Bazdan, S., *Književni vremeplov 3. Čitanka iz hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije*, Profil, Zagreb, 2009.
- Ibsen, Henrik, *Kuća lutaka*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2004.
- *Feminizam / postmodernizam*, uredila Linda L. Nicholson, Liberta, centar za ženske studija, Zagreb, 1999.
- Jurič, Marko, *Feminizam u Hrvatskoj, zablude i obmane*, Dan, Zagreb, 2004.
- Rosandić, Dragutin, *Matodika književnoga odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

Ključni pojmovi: drama, dijalozi, novac, brak, feminizam

Etape sata:

1. uvod
2. motivacija
3. najava problema u drami
4. stvaranje problemske situacije
5. definiranje problema i metoda kojima se istražuje problem
6. samostalan istraživački rad učenika
7. analiziranje rezultata istraživanja, korigiranje i dopunjavanje
8. aktualizacija književnih problema
9. sinteza – stvaranje cjelovite slike pisca i njegova rada
10. zahvala

IZVEDBA NASTAVNOGA SATA

KORACI	TIJEK NASTAVNOGA SATA	OBLICI, METODE
Uvod	<p><i>Dragi učenici, moje je ime Ana. Studentica sam Filozofskoga fakulteta u Osijeku i danas ću s vama održati dva sata hrvatskoga jezika.</i></p> <p><i>Nadam se da će vam biti lijepo i zanimljivo te očekujem dobru suradnju s vama na obostrano zadovoljstvo.</i></p>	<p>o. čelni</p> <p>m. usmeno izlaganje</p>
PRIPRAVA a) motivacija:	<p>Danas ćemo raditi vrlo zanimljivu temu koja je usko povezana s problemima o kojima svakodnevno slušamo putem raznih medija ili u neposrednim razgovorima s ljudima koji nas okružuju. U pitanju je novac. Za početak recite što u vašem životu znači novac? (Učenici se javljaju i odgovaraju na postavljeno pitanje). Zatim pitam učenike tko se brine o tome da imaju novca za školovanje, izlaske i ostale životne potrebe, imaju li dovoljno, žele li često više od onoga što dobiju i zašto je tomu tako i sl. Nakon toga na prozirnici (Prilog 1) im pokazujem tri izreke o novcu:</p> <p><i>(Kad sam bio mlad, vjerovao sam da je novac najvažnija stvar u životu. Sad kad sam ostario, to znam. Oscar Wilde)</i></p> <p><i>(Čovjekovu prirodu mogu izmijeniti samo dvije stvari, novac i žena. Indijska poslovice)</i></p> <p><i>(Kad se lijepa žena smije, novčanik plače. Španjolska poslovice).</i> Čitam jednu po jednu izreku i tražim od učenika da svaku komentiraju. (Učenici se javljaju i komentiraju izreke povezujući ih s aktualnim problemima.) Vratit ćemo se na ove izreke u daljnjem tijeku sata.</p>	<p>o. individualni, čelni</p> <p>m. razgovor, čitanje</p>
NAJAVA PROBLEMA U DRAMI	<p>Pohvaljujem učenike za njihove odgovore te im najavljujem temu današnjeg dvosata. (Danas ćemo obrađivati dramu Henrika Ibsena <i>Lutkina kuća</i> ili <i>Nora</i>. Na ploču pišem ime autora i naslov drame). Pitam učenike jesu li pročitali dramu? (Odgovaraju da jesu). Pohvaljujem ih za to. Upoznati ste s dramskom radnjom i sada razmislite o problemima koji se javljaju u <i>Lutkinjoj</i></p>	<p>o. čelni</p> <p>m. govorenje, razmišljanje, pisanje</p>

<p>STVARANJE PROBLEMSE SITUACIJE</p>	<p><i>kući te ih zapišite u bilježnice (Učenici zapisuju probleme koje su uočili u drami).</i></p> <p>Budući da ste pročitali dramu, priču o Nori nastaviti ćemo sljedećom tezom (Na prozirnici s izrekama otkrivam sljedeću tezu: <i>Nora je materijalistica, glumi obiteljsku sreću, djeci daje sigurnost, ali ne i ljubav, u neprekidnoj je ulozi žrtve kako bi se riješila tereta obitelji</i>).</p> <p>(Učenici se javljaju, komentiraju, neki se slažu s izrečenom tezom, neki ne, dolazi do oprečnih mišljenja i stavova.) Po potrebi potičem na daljnju raspravu i postavljam potpitanja da bi se stvorila što jasnija problemska situacija s pozitivnim i negativnim stavovima te oprečnim mišljenjima. Učenici su vrlo aktivni za što ih pohvaljujem.</p>	<p>o. čelni, individualni</p> <p>m. čitanje, razgovor</p>
<p>DEFINIRANJE PROBLEMA I METODA KOJIMA SE ISTRAŽUJE PROBLEM</p>	<p>Učenici se javljaju i izvješćuju o problemima koje su uočili u drami. O svakome se problemu usmeno raspravlja, stvaraju se proturječni stavovi. Po potrebi proširujem učeničke odgovore i dopunjujem izrečene probleme. (U trenutku kada učenici uoče problem novca u drami, to povezujemo s trima izrekama koje su bile uporabljene kao motivacija).</p>	<p>o. individualni, čelni</p> <p>m. razgovor</p>
<p>SAMOSTALAN ISTRAŽIVAČKI RAD UČENIKA</p>	<p>Nakon što ste vrlo lijepo izrekli svoje stavove i potkrijepili ih primjerima iz djela, slijedi rad u skupinama. (Dijelim učenike u šest skupina (svaku skupinu čini pet učenika. U skupinama ostaju sjediti do kraja sata). Svakoj skupini dajem radni listić na kojemu se nalaze pitanja vezana uz najizražajnije probleme, likove i situacije iz Ibsenove drame. (Za zadatak učenici imaju 15 minuta). Govorim im da mi se slobodno obrate ako im nešto nije jasno u vezi s postavljenim pitanjima te da će nakon završetka rada svaka skupina usmeno izložiti svoje odgovore, dok će ih druge skupine pažljivo slušati, nijekati, potvrđivati ili nadopunjavati njihove tvrdnje. Govorim im da slobodno postavite potrebna potpitanja o Ani Karenjinoj, Aleksiju Karenjinom, Emmi i Charlesu Bovaryju ako se slučajno ne sjećaju potrebnih informacija o njima. Također im govorim da će svatko iz skupine imati priliku nešto reći, svaki će učenik imati priliku pročitati pitanje i na njega odgovoriti.</p>	<p>o. čelni</p> <p>m. pisanje, govorenje</p>

**ANALIZIRANJE
REZULTATA
ISTRAŽIVANJA,
KORIGIRANJE I
NADOPUNJAVANJE**

Budući da ste svi završili sa zadatcima na radnim listićima, prelazimo na njihovo čitanje, po potrebi nadopunjavanje, ispravljanje i proširivanje. (Na grafoskop stavljam prozirnicu (prilog 2) na kojoj se nalazi svih šest grupa pitanja te otkrivam jednu po jednu grupu, čitam jedno po jedno pitanje, a učenici iz određene grupe čitaju odgovore, obrazlažu ih, tumače, dok drugi učenici slušaju i marljivo se trude izreći svoje mišljenje o ponuđenom odgovoru). Kad završi prva grupa, slijedi druga i tako sve do posljednje, šeste. Pohvaljujem učenike za izuzetan trud, marljivost, lijepo izrečene stavove, odlična mišljenja i posebnu pohvalu upućujem za njihovu aktivnost.

o. čelni,
individualni,
skupinski

m. čitanje,
pisanje,
razgovor,
tumačenje

**AKTUALIZACIJA
KNJIŽEVNIH
PROBLEMA**

Nakon tako odlično učenih i objašnjenih problema u drami, sada ćemo neke probleme pokušati aktualizirati povezujući ih sa svijetom u kojemu živimo. Prvo o čemu ćemo govoriti jest položaj žene nekada i danas, a za to će nam poslužiti kratak pregled razvoja feminizma. (Na grafoskop stavljam prozirnicu (prilog 3) na kojoj se nalazi kratak pregled povijesnog razvoja feminizma. Pitam učenike što znaju o teoriji feminizma, jesu li što o tome učili iz povijesti, a ako jesu, da se prisjete što. Nakon što nekoliko učenika kaže svoja znanja o tome, ukratko im predstavljam razvoj feminizma). Učenici slušaju i po želji zapisuju natuknice o feminizmu. (Na grafoskop stavljam sljedeću prozirnicu koja prikazuje žarišta današnjega feminizma (prilog 4). Čitam tvrdnju po tvrdnju i tražim od učenika da komentiraju i povezuju s Ibsenovom dramom, što oni vrlo uspješno čine – komentiraju, javljaju se, postavljaju pitanja ako im nije jasno, iznose pozitivne i negativne strane izrečene tvrdnje, potkrjepljuju to navodima iz knjige te samostalno zaključuju kako je Ibsenova drama prepuna svezremenskih problema, osobito kad je žena u pitanju). Još jednom pohvaljujem učenike za odgovore i aktivnost. Budući da ste tako lijepo povezali feminizam i ostale tvrdnje s Norom i obiteljskom situacijom Helmerovih, znate li možda što je to izraslo iz feminizma, a aktualno je još od 19. stoljeća i posvećeno je isključivo ženama? (Učenica se javlja i kaže *Dan žena*.) Odlično! (Stavljam na grafoskop sljedeću prozirnicu (Prilog 5) na kojoj se nalaze podatci o povijesnom razvoju Dana žena, o značenju toga datuma za žene širom svijeta i o njegovu obilježavanju nekada i danas). Pitam samo učenice što za njih znači Dan žena, kako ga obilježavaju i nakon što čujem odgovore, pitam učenike drže li oni i kako do Dana žena? (Učenici daju različite odgovore). Što mislite

o. čelni,
individualni,
skupinski

m. razgovor,
slušanje,
tumačenje,
pitanja i
odgovori

bi li Dan žena utjecao na Norin, Anin i Emin položaj da se proslavljao u njihova vremena? (Učenici su vrlo maštoviti u davanju odgovora). Pohvaljujem ih. Sada ćemo se vratiti na probleme koje ste na početku sata izdvojili kao najznačajnije u Ibsenovoj drami. Radit ćemo u skupinama. Svaka skupina ima svoj naziv. Prvoj skupini pripadaju bračni savjetnici, drugoj skupini pripadaju financijski savjetnici, treću skupinu čine psihoanalitičari, četvrtoj skupini pripadaju obiteljski prijatelji, petu skupinu čini društvo i zadnjoj, šestoj skupini pripadaju djeca obitelji Helmer (Prilog 6). Vaš je zadatak pročitati kratak tekst koji se nalazi na radnom listiću te ga što bolje primijeniti u savjetovanju, odnosno kritiziranju obitelji Helmer, ovisno o tome kojoj grupi pripadate. Kao i u prethodnome zadatku, svaki će učenik imati priliku nešto reći. Svakoj skupini pridružena su po dva pitanja koja će postaviti u slučaju da učenici u potpunosti ne izraze svoje stavove. Nakon što učenici završe zadatak, pozivam redom skupine od prve do šeste, svaki učenik iz skupine nešto govori, ovisno o svojem stavu. Dolazi do interakcije svih skupina jer se pojedini savjetnici međusobno nadopunjuju, dok se mišljenja nekih savjetnika razilaze. Pohvaljujem učenike za odlično odrađen stvaralački zadatak.

**SINTEZA –
STVARANJE
CJELOVITE SLIKE
PISCA I NJEGOVA
DJELA**

Nakon što smo čuli vrlo mnogo o Ibsenovj drami, o problemima kojima se bavio i nakon što smo ih uspješno aktualizirali, što mislite kojim se on još pitanjima mogao najviše baviti u ostalim svojim djelima? (Učenici odgovaraju da bi to mogli biti problemi braka, novca, otuđenosti, novih pogleda žene na svijet itd.). Odlično, to je točno! (Na grafoskop stavljam posljednju prozirnicu (Prilog 7) na kojoj se nalazi tablica s natuknicama o problemima kojima se bavi Ibsen, o njegovu životopisu i najpoznatijim djelima. Zatim svakom učeniku kao uručak dijelim tablicu na papiru kako bi im trajno ostale najvažnije informacije vezane uz Ibsena. Čitam natuknicu po natuknicu i svaku objašnjavam).

ZAHVALA

Hvala vam za odličnu suradnju, nadam se da je i vama bilo lijepo i zanimljivo i da ste naučili nešto novo. (Učenici odgovaraju potvrdno).

o. čelni,
individualni
m. čitanje,
pisanje,
objašnjavanje,
tumačenje,
razgovor

o. čelni,
individualni
m. razgovor

Prilozi

Prilog 1.

Kad sam bio mlad, vjerovao sam da je novac najvažnija stvar u životu. Sad kad sam ostario, to znam. **Oscar Wilde**

Čovjekovu prirodu mogu izmijeniti samo dvije stvari, novac i žena. **Indijska poslovice**

Kad se lijepa žena smije, novčanik plače. **Španjolska poslovice**

Nora je materijalistica, glumi obiteljsku sreću, djeci daje sigurnost, ali ne i ljubav, u neprekidnoj je ulozi žrtve kako bi se riješila tereta obitelji.

Prilog 2.

Prva skupina

Nora Helmer

1. Ideali njezina života/stvarnost njezina života – objasniti!
2. Razvoj njezine osobnosti od početka prema kraju drame?
3. Ljubav u njezinu životu, privid, tradicija ili navika? Objasniti!
4. Napuštajući muža, napustila je i njihovo troje djece, zašto?
5. Odredite paralele sličnosti i razlika u majčinstvu Ane Karenjine, Emme Bovary i Nore!

Druga skupina

Torvald Helmer

1. Sažeto prikažite lik Torvalda Helmera!
2. Voli li Torvald Noru samo zato što mu je poslušna?
3. Slika obitelj Helmer u odnosu na društvo i u odnosu na samu sebe? Pozitivne i negativne strane?
4. Rješava li Torvald sve svoje probleme novcem?
5. Osim dužnosti supruga i oca, što još povezuje Torvalda s Charlesom Bovaryjem i Aleksijem Karenjinim?

Treća skupina

Ostali muški likovi drame (doktor Rank i odvjetnik Krogstad)

1. Doktor Rank, istinski prijatelj obitelji Helmer ili čovjek skrivenih namjera?
2. Može li se o Krogstadu govoriti i pozitivno i negativno? Zašto?
3. Jesu li Krogstad i Rank utjecali na Norinu konačnu odluku? Kako?
4. *U životu svake žene njezina prva ljubav bio je otac. Majka je bila nešto blisko, a otac drugačiji, pomalo misteriozan, a opet nježan i tako ugodno lud za njom. I onda je žena odrasla.* (Jurič, Marko, *Feminizam u Hrvatskoj, zablude i obmane*, 2004: 14)¹⁹ → Na temelju te tvrdnje opišite važnost oca i supruga u Norinu životu te sličnosti i razlike koje proizlaze iz tih dvaju odnosa!
5. Zašto Nora nije „iskoristila“ ljubav doktora Ranka kako bi riješila svoje financijske probleme, ali i kako bi spasila brak?

¹⁹ Marko, Jurič, *Feminizam u Hrvatskoj, zablude i obmane*, Dan, Zagreb, 2004., str. 14.

Četvrta skupina

1. Je li Ibsenova drama svojevrsni mit o ljepoti i idealu obiteljskoga života? Objasnite to sljedećim dimenzijama:
 - a) Nora → kći
 - b) Nora → supruga
 - c) Nora → majka
 - d) Nora → emancipirana žena
2. Trpi li Nora svjesno nedostatak suprugove ljubavi samo kako bi sačuvala obitelj?
3. Iskorištava li Nora novčane neprilike u kojima se našla samo kako bi se riješila muža i djece?
4. Zašto odbija svaku mogućnost Torvaldove želje za promjenom i očuvanjem obitelji na okupu?
5. Voli li Nora Torvalda ili ipak njegov novac? Objasnite!

Peta skupina

1. Što iz dramskih dijaloga, monologa i didaskalija saznajemo o atmosferi u obiteljskoj kući Helmer? Što se mijenja prema završetku, a što ostaje isto?
2. Što se promijenilo u shvaćanju braka i obveza žene onoga vremena u odnosu na danas?
3. Ukratko opišite bračni položaj Ane Karenjine, Eme Bovary i Nore – sličnosti i razlike?
4. Je li žena koja napušta svoju djecu radi samoaktualizacije griješnica ili patnica?
5. Može li se brak u Ibsenovoj drami nazvati ugovorom? Zašto?

Šesta skupina

1. Objasnite odnos Norine nezrelosti i zrelosti gospođe Linde.
2. Objasnite razlike i sličnosti između lutke kao simbola ljepote i lutke u liku Nore koja je sinonim emocionalne ispraznosti i hladnoće.
3. Je li Nora mogla ostati u braku s Torvaldom da je razmišljala na ovakav način:
Da, bit ću njegova supruga, ali ću biti i ostati vjerna sebi.
4. Objasnite ulogu maskerade i Norina plesa u drami?
5. Kome se Torvald zapravo divi, supruzi i majci njegove djece ili zamišljenoj lutki koja pleše, pjeva, svira i govori kako njemu to odgovara?

TEORIJA FEMINIZMA

Feminizam

- skup ideologija i političkih pokreta kojima je cilj poboljšanje položaja žena
- krajem 19. st. i početkom 20. st. u anglosaksonskim se zemljama i u Velikoj Britaniji pojavio naziv *sufražetkinje*.
- izraz se danas rabi za sve pripadnice toga pokreta, no u onom je vremenu imao pogrdan prizvuk
- vezivale su se za prugu, podmetale su vatru u poštanske sandučice, razbijale su prozore, a ponekad su postavljale i manje bombe
- mnoge su od njih završavale nasilnom smrću
- mnoge su svojevrijem gladovale i prisilno bile zatvarane
- uveden je *Zakon o mački i mišu* kojim su se oboljele žene puštale na slobodu i bivale uhićene nakon oporavka

Feminizam se može prikazati u trima povijesnim valovima:

PRVI VAL FEMINIZMA – kraj 19. st. i početak 20. st., težnja za jednakošću žena i muškaraca – glasovanje, obrazovanje, zaposlenje i sl.

DRUGI VAL FEMINIZMA – kraj 60-ih i početak 70-ih godina – zahtijeva se veća ravnopravnost, primjerice ista plaća za isti rad muškarca i žene

TREĆI VAL FEMINIZMA – obilježen postmodernizmom i usitnjavanjem feminističkih pozicija, goruće pitanje postaje *Koji su zapravo zajednički ciljevi žena i mogu li ih one imati neovisno o klasnim, rasnim i drugim razlikama?*

Žarišta današnjeg feminizma

- jednaka građanska i politička prava muškaraca i žena
- besplatna i sigurna kontracepcija te pravo na pobačaj
- pravo na slobodu i život žena bez muškaraca te lezbijsko materinstvo
- silovanje u braku
- jednake plaće muškaraca i žene te jednake mogućnosti na radnom mjestu
- reproduktivna prava i kontrola rađanja
- nasilje u obitelji

Uloga je žene u društvu, kaže Marko Jurič²⁰, podijeljena u tri razine:

- a) čuvati ognjište, biti supruga i majka, ona je nositeljica doma, a dom je podloga za rast društva
- b) žena u njezinu odnosu prema muškarcu (Žena mora imati ženski odnos prema muškarcu zbog sebe, svojega ostvarenja i zbog muškarca. Muškarci i žene samci u dužem vremenskom razdoblju postaju destruktivni za sami sebe, za svoju okolinu i društvo u cjelini.)
- c) ženina uloga u majčinstvu, majčinstvo je uvjet opstanka, smisla i sreće u obitelji.

- 1. Zašto feministice smatraju Noru svojim zaštitnim znakom?**
- 2. Zašto je Nora važna za emancipaciju žena kroz književnost?**
- 3. Stavlja li emancipacija u središte svojih nastojanja isključivo ženu i njezine potrebe?**
- 4. Ženinim izbijanjem iz doma stvorena je praznina koju je teško ili nemoguće nadoknaditi!**
- 5. Feminizam ne poznaje to da je žena podložna muškarcu!**
- 6. Feminizam pokušava ukinuti razlike između muškaraca i žena!**
- 7. Jesu li današnje žene sretnije nego što su to bile njihove majke, bake?**
- 8. Je li feminizam promijenio kvalitetu muško-ženskih odnosa i općenito kvalitetu ženina života?**

²⁰ Marko, Jurič, *Feminizam u Hrvatskoj, zablude i obmane*, Dan, Zagreb, 2004. str. 132.

Međunarodni dan žena

- ✓ obilježava se 8. ožujka
- ✓ slave se ekonomska, politička i društvena dostignuća pripadnica ženskog spola
- ✓ prvi Dan žena obilježen je 28. veljače 1909. u SAD-u
- ✓ ideja za obilježavanjem međunarodnog dana žena – početak 20. stoljeća
- ✓ godine 1908. 15.000 žena prosvjedovalo je New Yorkom tražeći kraće radno vrijeme, bolje plaće i pravo glasa
- ✓ sljedećih su godina Dan žena obilježavali milijuni ljudi u Austriji, Danskoj, Njemačkoj i Švicarskoj, dok su žene širom Europe održale prosvjede za mir

Dan žena danas

- ❖ na zapadu se Međunarodni dan žena uglavnom prestao obilježavati 1930-ih zbog djelomične povezanosti s komunizmom
- ❖ Dan žena je ostao državnim praznikom u Rusiji, Bjelorusiji, Ukrajini, Kazahstanu, Kirgiziji, Moldaviji, Mongoliji i Tadžikistanu, a obilježava se cvijećem i poklonima
- ❖ 1960-ih ponovno su ga počele slaviti feministice
- ❖ 1975. – proglašena je Međunarodnom godinom žene

BRAČNI SAVJETNICI

Pročitajte tekst koji će vam pomoći u savjetovanju supružnika Helmer glede njihovih bračnih problema!

Bračno savjetovanje (često se još naziva i obiteljska terapija) pomaže parovima, bili oni u braku ili ne, shvatiti i riješiti uzroke sukoba koji im opterećuju vezu, odnosno brak. Bračno savjetovanje pruža parovima mogućnost bolje komunikacije kako bi umanjili razlike i nesuglasice. Naime, svaki od partnera ulazi u brak s određenim iskustvima iz prošlosti, oboje unose u vezu vlastite ideje i stavove koji nisu uvijek jednoglasni te je vrlo važno probleme u braku rješavati što prije i što odlučnije. Problemi se ne smiju zanemarivati! U protivnome, jedan će neriješeni problem proizvesti druga dva i tako će se novonastali problemi proširiti na još novih i prije no što se bračni partneri snađu, shvatit će da su stigli do samog kraja veze ili braka. Bračni savjetnik može pomoći pri jasnijem analiziranju situacije, pri objektivnom odlučivanju što bi bilo dobro učiniti, bez ružnih emocija i gorčine koju najvjerojatnije osjećaju osobe na kraju zajedničkog sna.

Jesu li bračni savjetnici svojevrsni vatrogasci?

Postoji li sretna veza i sretan brak?

FINANCIJSKI SAVJETNICI

Pročitajte tekst i primijenite njegove odrednice kako biste što detaljnije objasnili i učinkovitije riješili financijske probleme Nore i Torvalda!

Zašto bi itko trebao financijskog savjetnika? Svatko zna gdje se nalazi njegov novac. Dakle, novac se čuva na bankovnim računima, posjedovanjem dionica i obveznica te u kućnom proračunu. Isto tako, svatko si prema vlastitim mogućnostima određuje potrošnju i eventualnu štednju. No, financijski su problemi vrlo čest razlog sukobima bračnih partnera jer dolazi do razilaženja u željama i mogućnostima. Kako uskladiti financije bračnih partnera i njihove djece? Tko i što u braku ima prednost kada su u pitanju financije? Takva i slična pitanja postaju nerješiva kada je novca nedovoljno, kada zarađuje samo jedan partner, kada se novac troši na manje važne stvari te kada novac postaje središte obiteljskoga života.

Financijski savjetnik poznaje zakone, daje konkretne savjete, nastoji što učinkovitije riješiti nastale financijske probleme, brine o sigurnosti novca, upućuje nas u dobre investicije, savjetuje nam koliko bismo i za što trebali potrošiti, a koliko bismo trebali uštedjeti.

Može li financijski savjetnik pomoći Nori bez obzira na to što je već učinjena velika novčana pogreška?

Kome je zapravo potrebniji financijski savjetnik, Nori koja je vješto lažirala očev potpis ili Torvaldu, bankovnom službeniku koji to nije shvatio?

PSIHOANALITIČARI

Pročitajte tekst te smislite savjete i promjene koje će spasiti Norin i Torvaldov brak!

Psihoanaliza je ponajprije liječenje psihičkih smetnji. Osnovni joj je cilj pomoći ljudima koji pate od različitih psihičkih smetnji. Psihoanalitičari proučavaju i nastoje razumjeti osjećaje, pomažu nam razumjeti prave razloge našeg nezadovoljstva, teškoća na poslu, u ljubavnom i bračnom životu, nastoje objasniti naše strahove, osjećaje manje vrijednosti, krivnje, sumnje, agresivnosti prema sebi ili drugima, zavisti, pohlepe, taštine, fantazije i mnoge druge osjećaje koji nas sprječavaju u nesmetanom i pravilnom razvoju. Imati problem ne znači biti drugačiji ili manje vrijedan nego naprotiv, imati problem znači imati priliku doživjeti nešto novo te na taj način obogatiti cjelokupni život. No, nisu svi ljudi jednako jaki u neočekivanim životnim situacijama, nekima je potrebna pomoć kako njihov problem ne bi postao veći od njih samih.

Kako bi psihoanalitičar riješio problem Torvaldove bračne nadmoći?

Može li se za Noru reći da je svojevrsni psihoanalitičar? Objasnite!

OBITELJSKI PRIJATELJI

Pročitajte tekst te u skladu s njim pronadite najbolja rješenja koja će pomoći Helmerovima da ostanu obitelj!

Obitelj je maleni kutak svemira u kojemu možemo podijeliti svoje nade, strahove, ljubavi i snove s onima koji će nas shvatiti i podržati. No, bez obzira na toplinu i sigurnost obitelji, prijatelji su neizostavan element koji čini svojevrsnu harmoniju i izvan zidova obiteljskoga doma. Obiteljski su prijatelji vrlo važni jer bračni partneri, ali i djeca, računaju na njihovu pomoć i potporu, očekuju razumijevanje u onim situacijama kada nešto ne možemo ili ne želimo podijeliti s članovima najuže obitelji. Bliski je obiteljski prijatelj vrlo često rame za plakanje i most čija konstrukcija ne može pasti pod teretom problema ili tuge osoba koje trebaju njihovu pomoć, potporu i utjehu.

Imaju li Helmerovi kuću ili dom? Objasnite!

Je li i koliko važno to što su Helmerovi obiteljski prijatelji/prijateljica samci? Mogu li im takvi ljudi dati dobre bračne savjete?

DRUŠTVO

Pročitajte sljedeći tekst, zamislite da ste predstavnici društva u kojemu su živjeli Helmerovi i s obzirom na to, zauzmite svoj stav prema njima, opravdajte ili osudite njihove postupke!

Društvo je vrlo važan čimbenik u životu svakog pojedinca. Ono nam omogućuje socijalizaciju, otvara nam mnoge prilike za napredak i samoostvarenje. No, uz bok mnogih pozitivnih osobina koje se vežu uz društvo, postoje i negativne društvene činjenice koje znaju vrlo loše utjecati na život pojedinca. Društvo vrlo često nema razumijevanja za one koji su na bilo koji način drugačiji od onog što se smatra društveno prihvaćenim i normalnim, društvo zna osuditi one koji u javnost istupe s drugačijim stavom, koji se bore za pravdu i za sebe. Predrasuda je mnogo, od rasnih i religioznih pa sve do predrasuda o stavovima pojedinaca koji, ako su drugačiji, nisu dobri. Biti drugačiji nekada i danas uglavnom je jednako teško. No, važno je biti svoj i raditi dobro za sebe jer ljudi će ionako pričati.

Koliko je važno Nori, a koliko Torvaldu mišljenje društva o njihovu životu?

Bi li Nora ostala uz muža da ju je društvo osudilo kao, primjerice, Anu Karenjinu?

DJECA OBITELJI HELMER (Ivar, Bob, Emmy)

Pročitajte sljedeći tekst koji neka vam bude smjernica u onome što želite poručiti svojim roditeljima!

Obitelj je još od samih početaka civilizacije značila određeno zajedništvo i to ponajprije krvnim srodstvom njezinih pripadnika. U mnogobrojnim je zemljama i kulturama obitelj simbol zajedništva, topline, uzajamne ljubavi i sreće. Upravo se takvi osjećaji vrlo često rađaju iz ljubavi majke i oca koja se prenosi na njihovu djecu. Djeca su pokretačka energija svake obitelji, izvor su dobrote i snage upravo onda kada su roditelji, zbog raznih briga, na izmaku svojih snaga. Kamo god roditelji krenuli i što god činili, na umu imaju svoju djecu i njihovo dobro. Često su razne nesuglasice, problemi i obveze to što na dulje ili kraće vrijeme razdvaja roditelje i djecu, no, maleni i nespremni za život ili odrasli i samostalni ljudi, djeca uvijek računaju na majčino i očevo zajedništvo koje je njima uvijek pravi put u sigurnu budućnost.

Je li Nora zaista povjerovala Torvaldovoj tvrdnji da nije sposobna odgajati svoju djecu?

Kako je Nora mogla uspostaviti pravilan odnos emancipirane žene i dobre majke?

Prilog 7.

PISAC	ŠTO OTKRIVA IBSEN?	IZ ŽIVOTOPISA	DJELA
<p>Henrik Ibsen</p>	<p>→ pripada razdoblju realizma</p> <p>→ tekstovima vjerno ocrtava dramu čovjekova bića</p> <p>→ jednaka zastupljenost individualnog i psihološkog</p> <p>→ neponovljivo prikazivanje ljudske psihe</p> <p>→ individualnim pričama prikazuje funkcioniranje društva u cjelini (<i>Stupovi društva</i>)</p> <p>→ osim problema društva i morala, otkriva i probleme pojedinca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - laži, obmane, prijevare, žrtvovanja, dužnosti itd. 	<p>→ 1828. – 1906., Norveška (preminuo od posljedica moždanih udara)</p> <p>→ povučen i sramežljiv dječak, patio od osjećaja izdvojenosti i samoće</p> <p>→ imao nezakonita sina sa sluškinjom svojega meštra</p> <p>→ liječnička je karijera ostala njegov neostvareni san</p> <p>→ radio u kazalištima, stekao mnoga znanja o dijalozima, dramskim tekstovima, umijećima dramske radnje itd.</p>	<p>→ 26 drama koje se dijeli u tri skupine:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nacionalno-romantične i povijesne drame (<i>Katilina, Pretendenti na prijestolje</i>) 2) drame ideja (<i>Komedija ljubavi, Car i Galilejac...</i>) 3) realistične i naturalističke drame (<i>Stupovi društva, Lutkina kuća, Sablasti...</i>) 4) psihološke i simbolističke drame (<i>Divlja patka, Kad se mi mrtvi probudimo...</i>) <p><i>Noć sv. Ivana</i> nikada nije tiskana iako je izvedena na pozornici.</p>

7.4. Osvrt na nastavni sat

Nastavni je dvosat, na kojemu je obrađena *Nora* prema prikazanom metodičkom modelu, održan 22. svibnja 2012. godine u Gimnaziji Matije Antuna Reljkovića u Vinkovcima, u sklopu nastavne cjeline *Europski modernizam*. Sat sam započela razgovorom s učenicima o vrlo aktualnoj temi, a to je novac. Tražila sam njihova mišljenja o novcu, pitala sam ih o njihovoj financijskoj sigurnosti te tražila njihovo shvaćanje uloge novca u prošlosti i danas. Učenici su se javljali, govorili da je novac uvijek bio važan u čovjekovu životu, samo je razlika u tome što je povijest novcu dala ulogu materijalne sigurnosti i prehrane, dok mu suvremeno društvo daje vrijednosnu ulogu, dakle, tko ima više novca, prihvaćen je u društvu i zauzima vrh društvene ljestvice, dok manjak novca znači i manjak društvene moći. To je mišljenje jednog učenika, dok se većina ostalih učenika složila s tim, bilo je i onih koji su to negirali opravdavajući novac samo kao sredstvo neophodno za čovjekov opstanak, ali ne i ugled.

Nakon razgovora s učenicima, na grafoskopu sam pokazala tri izreke. Čitala sam jednu po jednu i tražila učeničke komentare i mišljenja te aktualizaciju pročitanoaga. Učenici su bili vrlo aktivni, maštoviti i osobito zainteresirani kada je bila riječ o odnosu muškarca prema ženi i novcu. Naime, učenici su se složili s time da žene vole trošiti mnogo novca i da je sve češća pojava sklapanja braka samo iz financijski razloga, dok su učenice oštro negirale takve tvrdnje, argumentirajući ženinu potrošnju novca potrebom za ljepotom, atraktivnošću, jer kako je jedna učenica rekla, ni muškarcima se ne sviđaju žene neprivlačnog fizičkog izgleda. Ovdje su se čula zaista vrlo lijepa, zrela i pametna učenička razmišljanja, za što sam ih posebno pohvalila.

Problemska je situacija stvorena tezom koja je bila prikazana na prozirnici, a odnosila se na Noru koja je materijalistica, koja ne voli svoju djecu i koja se nastoji riješiti tereta obiteljskoga života. Ova je teza izazvala vrlo veliku aktivnost učenika. No, važno je napomenuti da ni jedan učenik nije u potpunosti prihvatio/prihvatila tu tezu. Nekoliko je učenika bilo složno s time da je Nora bila materijalistica, nekoliko je njih prihvatilo činjenicu nedovoljne ljubavi prema djeci, ali nitko nije prihvatio to da se Nora namjerno nastojala riješiti supruga.

Kada su učenici uočili da novac nije jedini problem Ibsenove drame, tražila sam samostalno učeničko uočavanje još nekih problema. Učenici su dali sljedeće odgovore kao izrazite probleme u drami: bolest, ljubav i moral. O svakom smo problemu detaljnije razgovarali, analizirali ih i po mogućnosti, povezali s izrekama o novcu s početka sata. Budući

da su učenici bili vrlo zainteresirani za detaljniju raspravu o dramskoj problematici, slijedio je samostalni istraživački rad učenika. Prije početka rada, podijelila sam učenike u šest grupa tako da je pet grupa činilo po pet učenika, dok je u jednoj grupi bilo četiri učenika. Podijelila sam im radne listiće na kojima je bilo pet zadataka te im napomenula da u bilježnice ukratko zapišu odgovore te da ćemo detaljniju analizu ostvariti usmenim izlaganjem. Isto tako, rekla sam im da mi se slobodno obrate u slučaju da im nešto nije jasno. Tijekom njihova samostalnoga rada, obilazila sam skupine, po potrebi ih savjetovala te ih upućivala u detalje pojedinih zadataka. Napomenula bih to da su neka pitanja bila oblikovana korelacijom s likovima iz *Ane Karenjine* i *Gospođe Bovary*, no da učenici nisu tražili nikakve dodatne informacije o romanima koje su ranije obrađivali, već su sami znali sve što je bilo traženo kako bi se ostvarila pravilna korelacija. Nakon deset minuta, na prozirnici sam prikazala prvu skupinu pitanja te smo krenuli s objavljivanjem rezultata rada, dopunjavanjem i korigiranjem. Svaki je učenik iz grupe pročitao po jedno pitanje, kako bi svi ravnopravno sudjelovali u radu, ponudio je odgovor na pitanje, a zatim su učenici iz drugih skupina komentirali, negirali, dopunjavali ili čak u potpunosti ispravljali ponuđeni odgovor. Interakcija svih šest grupa bila je odlična, trajala je tijekom analiziranja odgovora svih šest grupa, učenici su bili izuzetno aktivni, vrlo su često bila otvarana i nova problemska pitanja u drami koja su rezultat njihova viđenja dramskih situacija. Prvi je sat završio uspješnom analizom dviju prvih dviju grupa, dok je drugi sat započeo analizom pitanja od treće do šeste grupe.

Aktualizacija mnogobrojnih dramskih problema ostvarena je razgovorom o feminizmu. Temu sam im prvo najavila te ih pitala jesu li iz povijesti obrađivali feminističke pokrete, na što su oni rekli da još nisu. No, bez obzira na to, jedan učenik i jedna učenica rekli su da je feminizam pokret žena za ostvarivanje njihovih prava i jednakosti s muškarcima i sl. Na prozirnici sam im prikazala sažet pregled razvoja feminizma od kraja 19. stoljeća do danas, što je pobudilo izuzetan učenički interes. No, kako se ne bi izgubila bit povezanosti feminističkih pokreta s Ibsenovom dramom, nakon svakog učeničkog komentara, mišljenja ili stava tražila sam povezivanje s Norom i dramom općenito. Učenici su to izvrsno povezivali, analizirali, negirali i potvrđivali. Dotaknuli smo se i žarišta današnjega feminizma gdje sam tražila stav jednog učenika i jedne učenice o zahtjevima žena za potpunom ravnopravnošću s muškarcima. Odgovori su bili izuzetno zanimljivi jer je učenik rekao da ne odobrava da žena bude potlačena od strane muškarca, ali da ne odobrava ni sve zahtjeve žena, poput prava na pobačaj, prava na istospolne zajednice itd. Učenica se složila s njim tvrdeći da suvremene žene pretjeruju u nekim svojim zahtjevima te da razlika između muškarca i žene treba

postojati, ali ne nasilna i ona koja će nekoga ponižavati, nego ona koja je prirodna i dobra za oba spola. Taj mi se stav izuzetno svidio, a i ostalim učenicima u razredu.

U završnome dijelu sata učenici su ponovno radili u skupinama. Zadatak je bio stvaralačkoga tipa. Prije no što sam podijelila radne listiće svakoj skupini, objasnila sam im da svaka skupina ima svoje ime i određeni tekst koji neka im bude samo smjernica u savjetovanju i konkretnoj pomoći obitelji Helmer. Za čitanje teksta odredila sam im pet minuta, nakon čega su još kratko razmislili, a neki i zapisali u bilježnice svoje savjete i načine kako im pomoći. Učenici prve skupine bile su bračni savjetnici, a riješili su zadatak tako što su savjetovali Torvaldu da se smiri, da objektivno gleda na život i da ne mijenja ljude oko sebe, nego svoje krute i zastarjele stavove kada je u pitanju obitelj. Nori nisu poručili ništa jer smatraju da su njezini postupci potpuno ispravni. Drugoj su skupini pripadali financijski savjetnici koji su zaključili da Nora ne troši previše i da nije materijalistica nego žena kojoj je važna udobnost obitelji, dok su Torvaldu poručili kako bi bilo dobro kad bi svoje bankarske sposobnosti znao primijeniti i kod kuće, a ne samo u banci. K tome, smatraju ga lošim bankarskim šefom jer je, po njihovu mišljenju, prekasno uočio Norinu financijsku pronevjeru. Učenici treće skupine bili su psihoanalitičari te su također Noru u potpunosti poštjedjeli kritika, a Torvalda su poslali na hipnozu kako bi, po riječima jednog učenika, pročistio svoj zastarjeli um. Četvrtu su skupinu činili obiteljski prijatelji Helmerovih koji traže veće povjerenje kako bi im mogli bolje pomoći. Isto tako, osuđuju Norinu odluku kojom je odbila financijsku pomoć doktora Ranka te smatraju da je time konačno pokazala želju za napuštanjem obitelji. Petu skupinu čine pripadnicu društva koji kažu kako u kontekstu tadašnjega shvaćanja braka, žene i uloge majke, osuđuju Norino napuštanje djece i muža jer je mogla i ostati, kako nalaže tradicija, dok Torvalada i njegove postupke prema supruzi i majci njihove djece potpuno štite, opravdavajući ga time što je on glava obitelji, drži ju na okupu i izvor je financijskoga blagostanja, što je žena trebala znati cijeniti, a nije. Društvo ne želi ulaziti u dublje obiteljske odnose, oni se vode samo onime što vide. Šestu skupinu čine djeca obitelji Helmer koja se žale na majku koja s njima postupa kao s lutkama, kupuje im poklone, ali njima treba ljubav. Žale se i na to što previše vremena provode sa sluškinjom, oca nema po cijele dana, a onda i majka odjednom odlazi i ostavlja ih same. Zaključuju da su oni jedini istinski nesretni u toj obitelji.

S obzirom na izvrsno odrađen stvaralački zadatak, učenici su htjeli izreći još neka svoja mišljenja o odnosu suvremene žene i Nore te sam im to i dopustila. Noru kao emancipiranu ženu većina je učenika opravdala povezujući ju s trajnom inspiracijom feministkinja, dok su razgovor o položaju žene nekada, u drami i danas zaključili time da

ženin položaj nikada nije bio idealan i ravnopravan muškarcu, no da je u suvremenom svijetu ipak najbolji jer žene svoje odluke uglavnom donose samostalno i bez podložnosti mužu, kako je to prikazao Ibsen.

Predviđeni razgovor s učenicima o životu i književnome opusu Henrika Ibsena nije ostvaren na satu već sam svim učenicima podijelila papire čiji je sadržaj jednak onomu koji je bio predviđen sadržaju prozirnice.

S obzirom na sve rečeno, zaključujem da je ovaj nastavni dvosat bio izuzetno uspješan. Problemsko-stvaralačkim pristupom drami i dramskim problemima ostvarena je najviša razina učeničke samostalnosti i aktivnosti u istraživačkome radu, dok se glavna uloga nastavnice sastojala u organizaciji nastavnoga procesa i usmjeravanju učenika tijekom njega.

8. ZAKLJUČAK

Roman i drama književni su predlošci koji omogućuju vrlo raznoliku metodičku obradu. Svojim značenjem, strukturom i temom roman pruža vrlo široke metodičke obzore u sustavu problemsko-stvaralačke nastave, dok u drami svaki njezin element može biti polazište u interpretaciji. Komunikacija učenika s književnim djelom ostvaruje se nastavnim dvosatima u kojima se učenici upoznaju s djelom i njegovim autorom, postavljaju teze, argumentiraju ih ili negiraju, stvaraju problemske situacije, samostalno ih rješavaju, analiziraju i nadopunjuju te rad zaključuju aktualizacijom književnih problema ili stvaralačkim radom. Zahvaljujući nastavnom programu za treće razrede srednjih škola, učenici imaju priliku upoznati reprezentativna djela hrvatskih i svjetskih romanopisaca i dramatičara. *Ana Karenjina*, omiljena ljubavna priča srednjoškolaca, *Emma Bovary*, primjer učenicima kako nije dobro živjeti i *Nora*, nova snaga mladim ljudima koji često sumnjaju u sebe, primjeri su velikog učeničkog interesa i uspješnosti provođenja problemsko-stvaralačke nastave.

Problemska je nastava u suvremenosti vrlo pogodan oblik poučavanja. Učenici su u sustavu problemske nastave vrlo aktivni, samostalno provode istraživački rad, usvajaju spoznaje do kojih su sami došli, uče oblikovati, izražavati te uvažavati proturječna mišljenja i različite stavove te razvijaju kritičko mišljenje prema djelu, temi i autoru. Navedeno ide u prilog sve zastupljenijim problemskim pristupima, kako u literaturi tako i u živoj nastavi. Učenik je pokretačka i stvaralačka snaga, kako pojedinih sati, tako i cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa. Uloga je nastavnika u sustavu problemsko-stvaralačke nastave usmjerena na organizaciju i uspješno upravljanje pojedinim etapama nastavnih sati.

POPIS LITERATURE

Primarna literatura

1. Flaubert, Gustave, *Gospođa Bovary*, ABC naklada, Zagreb, 1997.
2. Ibsen, Henrik, *Lutkina kuća*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2004.
3. Nikolajevič, Tolstoj, Lav, *Ana Karenjina*, Naklada Fran, Zagreb, 1999.

Sekundarna literatura

1. Bekić-Vejzović, Majda, *Razmišljanje o pročitanoj djelu*, u: Ibsen, Henrik, *Nora (Lutkina kuća)*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 161-164.
2. Benjak, Mirjana, *Stendhalovi i Flaubertovi romani u metodičkom obzoru*, Filozofski fakultet u Puli, Pula, 2006.
3. Brnčić, Jadranka, *Kronologija života i rada Lava Nikolajeviča Tolstoja*, u: Nikolajevič, Tolstoj, Lav, *Ana Karenjina*, knj. 2, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 513-519.
4. Diklić, Zvonimir, *Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
5. Dujmović-Markusi, Dragica, Rossetti-Bazdan, Sandra, *Književni vremeplov 3, Čitanka iz hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije*, Profil, Zagreb, 2009.
6. Dujmović-Markusi, Dragica, Rossetti-Bazdan, Sandra, Bogdanović, Mirjana, *Književni vremeplov 3, Priručnik za nastavnike hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije*, Profil International, Zagreb, 2009., str. 77-79.
7. *Feminizam/postmodernizam*, uredila Linda L. Nicholson, Liberta, centar za ženske studije, Zagreb, 1999.
8. Jurić, Marko, *Feminizam u Hrvatskoj, zablude i obmane*, Dan, Zagreb, 2004.
9. Kajić, Rasima, *Roman u sustavu problemske nastave*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
10. Pfister, Manfred, *Drama: teorija i analiza*, Hrvatski centar ITI, Zagreb, 1998.
11. Rosandić, Dragutin, *Problemska, stvaralačka i izborna nastava književnosti*, IGKRO Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1980.
12. Rosandić, Dragutin, *Metodika književnoga odgoja*, Zagreb, 2005.
13. Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
14. Živny, Mirjana, Bekić-Vejzović, Majda, Farkaš, Lidija, *Priručnik 3 uz čitanku 3 skupine autora za treći razred gimnazije*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 194-198.

Tercijarna literatura

1. Dryden, Gordon, Jeannette, Vos, dr., *Revolucija u učenju, Kako promijeniti način na koji svijet uči*, Educa, Zagreb, 1999.